

Považská knižnica v Považskej Bystrici

v zriaďovateľskej pôsobnosti
Trenčianskeho samosprávneho kraja

Nadčasový

Ľudovít Štúr

Považská Bystrica 2015

Považská knižnica v Považskej Bystrici
v zriaďovateľskej pôsobnosti Trenčianskeho samosprávneho kraja

Nadčasový Ľudovít Štúr

Posudzovatelia:

Doc. PhDr. Zuzana Vargová, PhD.

Prof. PhDr. Eva Fordinálová, CSc.

Zborník štúdií z odborného seminára **Nadčasový Ľudovít Štúr** konaného 25. novembra 2015 na Považí v Považskej Bystrici pri príležitosti 200. výročia narodenia Ľudovíta Štúra - jednej z najvýznamnejších osobností obrodeneckého úsilia, konaného v Roku Ľudovíta Štúra, vyhláseného a podporeného Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky. Organizátorom odborného seminára bola Považská knižnica v Považskej Bystrici v zriaďovateľskej pôsobnosti Trenčianskeho samosprávneho kraja.

Vydanie zborníka je financované prostredníctvom MK SR - Dotácie 2015 – Grantový program: 2 a podprogram 2.1 (Knižnice a knižničná činnosť) a spolufinancované z prostriedkov rozpočtu Považskej knižnice v Považskej Bystrici. Názov projektu: Nadčasový Ľudovít Štúr.

© Katarína Žeňuchová, Dominika Tekeliová, Ľubica Juríčková, Ján Gallik

S FINANČNOU PODPOROU
MINISTERSTVA KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

ISBN 978-80-972143-0-2

OBSAH

Úvod /7

PhDr. Ján Gallik, PhD.

Ľudovít Štúr – včera a dnes /11

PhDr. Ľubica Juríčková

K chvále slovenčiny cez formovanie osobnosti Ľudovíta Štúra /19

Mgr. Dominika Tekeliová, PhD.

Jazyk a kultúra ako prostriedok národnej identifikácie /25

Mgr. Katarína Žeňuchová, PhD.

Jozef Ignác Bajza – ilúzie, fakty a pramene /31

Ludovít Štúr

Považie

*Kto si nevidel Považskej doliny,
kto si nepostál ešte na Považí,
darmo si duch tvôj čarovné krajiny,
darmo si ráje vymalovať snaží;
Tys si nenabral zo sveta radostí,
ty si nemával pekných snov mladosti.*

*Považie jako zrkadlo čarovné,
keď doňho pozreš, všetko sa ti zjaví,
čo za divadlo len krásne, malebné,
oko privábi a dušu zabaví.
Tak jej tam dobre, tak jej všetko kýva,
že sa nevdojak so všetkým objíma.*

*Či chceš v ňom vidieť nádhernú komnatu,
pozri tam na ty steny vrchovité,
čalúnmi, kvietim dlažbu máš vystlatú,
steny skalami, divánmi odkryté.
A kúpeľ Váhu, vody priezračisté,
jak oči hravé, jak krištál čisté.*

*Či sa ti v chráme rado oko baví,
na vrchoch, múroch ležia klenutiny,
po nich sa samo slnko Božie plaví.
A šíre v chráme zláti priestraniny,
piesne šum Váhu a skaly oltáre,
lampy mesiaca a hviezd jasných žiare.*

*Či ti pevnosť rado hľadá oko,
kolom Považia nedobytné valy,
hluboko v zemi, do neba vysoko,
a po nich väže, zámky sa rozstali;
jedna nad druhú sa nesie, vypína,
a nad všetky sa stre väža Trenčína.*

*Ktos ešte posiaľ nebol na Považí,
ktos na Trenčínsku nevystúpil výšavu,
trudno sa duch tvôj svetom leteť snaží,
trudno do výšin ti vynášať hlavu.
Tam sa len duch tvôj smelý nesie letom,
nad širokým on panuje svetom.*

*Po sto sa horách on tam preletuje,
nad storakými chveje dolinami,
zrazu nad Poľskom, zrazu zavisuje
nad ďalekými Moravy horami.
A hneď sa zase s Váhom dolu plaví,
a tam na vrchoch nad Nitrou zastaví.¹*

¹ MARCINOVÁ-KNAPCOVÁ, J. a S. JAMEČNÁ. *Z vršku do doliny ľudové odievanie Rajeckej doliny v prvej polovici 20. storočia*, Žilina: Krajské kultúrne stredisko, 2012. ISBN 978-80-85161-76-2.

Nadčasový Ľudovít Štúr

Minulosť má svoje opodstatnenie pre súčasnosť i budúcnosť, je v nás prítomná, určuje naše konanie a smerovanie, je tak „našou bytostnou prirodzenosťou, duchovno-kultúrnym rozmerom, bez ktorého by naša prítomnosť bola vyprázdnená a my nikde neukotvení, nezaradení, neidentifikovaní, nepoznaní“ (Liba, P., 2004. *Ľudovít Štúr – nehasnúca stálica*, s.15). Pochopenie minulosti, dobovej atmosféry, sociálnych väzieb i aktérov vývinu je tak pochopením súčasnosti, kontinuity dejín. Práve v tom možno vidieť význam navracania sa k výročiam, udalostiam a postavám, ktoré vďaka svojej záslužnej činnosti presiahli dobový i národný kontext. K nim nepochybne patrí aj Ľudovít Štúr, autor pohnutého osudu, no mimoriadnych zásluh. Som veľmi rada, že sa naňho nezabúda ani na prahu 21. storočia. Dôkazom toho je i opätovná recepcia života a diela Ľ. Štúra, symbolu národno-obranného zápasu, zvyšovania vzdelávania či rozvoja kultúry prostredníctvom jazyka. Jeho činnosť bola národne i sociálne determinovaná, vyplnená kultúrnou, literárnou i osvetovou prácou, no bez vtieravého nutkania realizovať potreby a túžby vlastného národa, bez vôle a hľadačstva by v zložitých podmienkach 19. storočia zostal v ústraní ako niektorí jeho „súpútnici“.

Pre svojich súčasníkov sa stal príkladom obetavosti i oddanosti, kriesenia lásky k slovanskej minulosti, k materinskému jazyku i k slovanstvu ako celku. A práve toto vedomie súnáležitosti a súdržnosti je základným pilierom každého spoločného úspechu, rozvoja humanity i kultúry vo všeobecnosti. Štúrov odkaz: „*Nie je šťastie nad druhými sa vypínať a druhých utláčať, ale šťastie s druhými žiť, rovne vzdelanými, rovne šťastnými, rovne spokojnými*“, predstavuje podstatu slobody, tolerancie a humanizmu. Skúmať a zhodnotiť jeho miesto v slovenských dejinách v komplexnosti nie je jednoduché, no potreba návratu k jeho duchovnému odkazu sa vždy ukazuje ako aktuálna. Súhlasíme s P. Libom, ktorý v úvode k výberu k jeho dielu pod názvom *Ľudovít Štúr – nehasnúca stálica* okrem potreby opätovnej recepcie diela Ľ. Štúra prízvukuje: „*Ľ. Štúr v našej prítomnosti nepredstavuje nijaký odžitý kontext ani historický počin. Naopak, pôsobí naďalej ako dejinotvorný subjekt, ako živé kontinuum tých základných hodnôt a ideí národného bytia, tých smerovaní a požiadaviek, ktoré určili historické zvraty a premeny stredoeurópskeho priestoru*“ (2004, s. 14).

Podnetnosť historických návratov dokazujú aj autori štúdií, zaradených do zborníka, ktorí sa zamýšľajú nad mierou osobného vkladu Ľ. Štúra k rozvoju národného sebauvedomenia, nad jeho „záslužným činom“ pri ochrane a rozvoji národnej kultúry a literatúry, ale aj nadčasovosť jeho kultúrneho odkazu. Ján Gallik, sledujúc i aktuálne literárne a kultúrne dianie, upozorňuje na dôležitý aspekt prítomný v tvorbe Ľ. Štúra, t.j. „hľadanie jednoty“ a s ním súvisiace integračné úsilie prostredníctvom kultúry ako identifikátora i pamäte národa. Dominika Tekeliová pri zhodnocovaní jazykovedného diela Ľ. Štúra upozorňuje nielen na podobu Štúrom kodifikovanej slovenčiny, ale aj na oporu, ktorú nachádzal vo filozofii J. G. Herdera a jeho vymedzenia dejinnej úlohy Slovanov. Akcentovaný predpoklad sebarealizácie v národnom jazyku zas možno vnímať ako dôsledok vplyvu nemeckej filozofie jazyka. Prirodzene, možno uviesť aj ďalšiu inšpiratívnu obsahovú náplň filozofie G. Fichteho, F. W. J. Schellinga, G. W. F. Hegela, čo dokumentuje aj včleňovanie sa do širšieho stredoeurópskeho priestoru. Ľubica Juríčková konturuje rôznorodosť Štúrových záujmov, ktoré dokumentujú Štúrom

preferovanú čínorodosť. Katarína Žeňuchová vyzdvihuje osobnosť Ľ. Štúra, ktorého kodifikácia zavrášila neúspešné pokusy predchodcov, ale zároveň upozorňuje aj na zložitosť vývinu spisovného jazyka. Vyzdvihnutie osobnosti J. I. Bajzu je argumentom aj v prospech opodstatnenosti historických výskumov, ktoré sa možno na prvý pohľad zdajú prebádané, no ako poznamenal A. Matuška, „až opätovné čítanie, keď už poznáme ‚matériu‘, nám pomôže vniknúť do podstaty, odkrývať nové a nové stránky diela; až častými návratmi sa dielo odhalí“ (Dielo I, 1990, s. 370).

Práve uvedené osobitosti možno považovať za prínos predkladaného zborníka, i keď sa stretávame aj s istou terminologickou konvenčnosťou, ktorá sa týka pojmu „štúrovci“. Tento pojem, ako bol poznamenal už O. Čepan je zavádzajúci, lebo „implikuje dojem jednoprúdovosti vo vývine slovenského romantizmu, ... vylučuje z generačného programu moment aktivity a degraduje ho na číre ‚plnenie úloh‘, ale aj tieto úlohy predstavuje ako dielo jednej osobnosti, akokoľvek iniciatívnej, nediskutabilnej, cieľavedomej a metodicky dôslednej“ (In: Literárny archív, 1982, s. 160 – 161). V každom prípade takéto výskumy sa javia podstatné z hľadiska začleňovania slovenskej literatúry do slovanského i stredoeurópskeho literárneho kontextu, odkrývajú kúsok z našej minulosti, a opätovne potvrdzujú, že slovenská kultúra nielen od sveta berie, ale aj dáva, a teda stojí v rade tých kultúr, ktoré zanechávajú aj prostredníctvom svojich popredných dejateľov historickú ozvenu.

Doc. PhDr. Zuzana Vargová, PhD.

ÚVOD

„Dlho, ako viete, bratia, ležalo vo sne Slovenstvo, rodina naša, nepohnuté, prirazené k zemi víchricou hroznou dávnych časov, i bolo, omráčené ňou, stratilo a opustilo samo seba. Pohlo sa síce v letiacich vekoch lecikedy tu i tam dačo pod šerom z víchrice tej na Slovenstvo rozsiatym, ale tie pohnutia, i samy súc malé i dotkýnajúc sa hlboko zaspalých, nezdukali Slovenstvo, ale prebehli a stratili sa ako urobené kolá na vodách.“¹

Kto sme? Ako hlboko siahajú naše korene? Kam sa uberáme? Odpoveďou na tieto a podobné otázky si v dávnej i nedávnej minulosti, rovnako ako v súčasnosti, kládol a kladie ne jeden mysliteľ, národný buditeľ. Pohlo, pohýnalo, pohýna sa neustále, čo ako nebadane „pod šerom z víchrice nad Slovenstvom rozsiatym ...“

Odkiaľ však, z akých to hlbocín preráza na povrch podivuhodne silná žila podvedomého vedomia? Sila tak mocná a živá, schopná odolávať každej forme poroby, poddanstvu? Z čoho, pre koho a komu žije duch slovenský? Čia, ak nie najvyššia Božia moc ho požehnáva? Blahodarná rosa požehnania trvá azda aj vďaka dlhej reťazi vrúcnych modlitieb našich predkov – národa to nevybojného, ale hlboko duchovného v európskom i celosvetovom kontexte. Ved': **„Pravý Slovan sa nepustí do ničoho bez toho, aby neprosil o pomoc Boha a každé dielo zavŕši tým, že Bohu za jeho pomoc pod'akuje.“²**

Iste nie náhodou v duchu a čase stretajú sa velikáni Slovenska: **„Človečenstvo sa nenechá zaprieť, a rovnako nie ani mohutný duch časov. ... Veru naozaj sa zle vzdoruje skutočnému duchu času a jeho požiadavkám. V práve tol'kej miere, v ktorej vzdorujúci poznáva mohutného ducha času, poznáva aj čas jeho.“³**

Pozoruhodná analogickosť dejín v zrkadle: **„Veru naozaj sa zle vzdoruje skutočnému duchu času a jeho požiadavkám ...“⁴**

„Ako vidíte, perceptívni ľudia ako Ľudovít Štúr, už dávno cítili, aj keď to celkom presvedčivou evidenciou doložiť nemohli, že my Sloveni a naša kultúra vd'acíme za významnú časť nášho kultúrneho dedičstva starodávnej Indii. Keďže však doložiť tento pocit solídnu evidenciou v Štúrovej dobe nebolo ľahké, tie pocity boli ľahko zatlačené do kúta vyspelou a agresívnym čechocentrickým dejepisectvom nastolenou, ale fundamentálne chybnou doktrínou tzv. 'sťahovanie národov' v 5. až 6. storočí po Kristovi, ktorú presadzovali a úspešne až dodnes udržujú v myšliach väčšiny českých, a čo je najbolestivejšie aj zahanbujúce, aj väčšiny slovenských dejepiscov.“⁵

¹ ŠTÚR, Ľudovít. *Hlas k rodákum*. Bratislava: Tatran, 1971, s. 69.

² *Vybrané myšlienky Ľudovíta Štúra* [online]. [cit. 2015-10-10]. Dostupné z: <http://www.stur.sk/citaty.htm>

³ Tamže.

⁴ Tamže.

⁵ *(osobná korešpondencia s C. A. Hromníkom 17. júla 2015. Re: Štúr veril, že pochádzame z Indie* [online].

Dostupné z: <https://dennikn.sk/146022/slovania-su-z-indie-nemci-z-perzie-vedeli-ste-co-stur-hovoril-o-oriente/>

Cyril Hromník vo svojej knihe *Sloveni a Slovensko* túto tému rozoberá na mnohých stranách: „*Tu by som len chcel poukázať, že naše konexie s Indiou sú staršie než sa aj Štúr domnieval. Idú alebo siahajú do doby, keď sanskritská India ešte neexistovala – do doby DRAVIDSKEJ, siahajúcej až do počiatkov 3. tisícročia pred Kristom. Medzi iným množstvom evidencie, najlepšie to dokladajú názvy našich riek aj hôr a navyiac, veľmi presvedčivá kozmológia starodávneho Slovenikam/Slovenska ...*“⁶

Nenáhodnú paralelu v zrkadlení času, ako Ariadninu niť, sledujme ďalej: „*Zaujímavým a pre slovenskú históriu dôležitým dodatkom k histórii Petronell-Carnunta, ktorý nepochybne potvrdzuje predrímsku starobylosť tohto kultového miesta, je legenda o zázračnom blesku a zázračnom daždi na kopci Pfaffenberg. Ide tu však o legendu, ktorá bola debatovaná v rímskom Sneme, takže ide skôr o históriu než o legendu, a jej pamätník, triumfálny stĺp Marca Aurélie, dodnes stojí na Via Flaminia v Ríme. Nanešťastie, slovenské dejepisectvo sa poväčšine tvári, akoby sa tá legenda – skôr reálna história – nás Slovenov ani netýkala.*“⁷ Všimol si ju však za Dunajom slovenský básnik Samo Chalupka (1812-1833), ktorý na nej založil každému Slovenovi dobre známu báseň *Mor ho!* (1864).

Mor ho!

*Zleteli orly z Tatry, tiahnu na podolia,
ponad vysoké hory, ponad rovné polia;
preleteli cez Dunaj, cez tú šíru vodu,
sadli tam za pomedzím slovenského rodu.*

*Duní Dunaj a luna za lunou sa valí:
nad ním svieti pevný hrad na vysokom bralí.
Pod tým hradom Riman-cár zastal si táborom:
belia sa rady šiatrov d'alekým priestorom ...*

„*Je to báseň o slovenskej mládeži, ktorá neváhala postaviť sa na obranu Slovenska proti expanzívnej Rímskej ríši a za Slovensko aj umrieť. Vykonajúc tak 'záslužný čin', ktorému sa v tamilčine hovorí **dē-tavam**, vyslúžila si tak sebe aj svojej dedine titul tohto znenia **Detva**. Udivujúce je, že Samo Chalupka, zdá sa, tak chápal Slovenom dobre známy názov dediny aj regiónu Detva pod historickou Poľanou, uchovávajúc tak naše starobylé dedičstvo z doby dravidského obchodu a bohanského pútnictva dávno pred*

⁶ Tamže.

⁷ Legenda hovorí, že slovenská junač sa tu v júni 172 po Kr. postavila proti rímskym vojskám pri Carnunte v dnešnom Rakúsku a bezmála ich porazila. O legende píše grécky historik Cassius Dio (c.155-225) v diele *Rómaiké historia*, ale Xiphilinus dodáva, že ju do Ríma poslal v korešpondencii veliteľ rímskych légii v Petronnell-Carnunte sám cisár Marcus Aurelius ...“ (HROMNÍK, A. Cyril. *Sloveni a Slovensko*. Martin: Matica Slovenská, 2013, s. 655-656. ISBN 9788081280955.)

*spísaním Kníh Mojžišových. A nadviazal na pokračovanie tej starobylej tradície v dobe rímskej.*⁸

Vo svete si národy píšu vlastnú históriu, neraz umelo „vylepšenú“ v najlichotivejšej podobe. Slovensku ju, žiaľ, dosiaľ písali iní a vlastní, žiaľ, pod vplyvom okolitých, výbojnejších národov akoby nemali záujem bádať, publikovať hodnoverne a nezávisle. Už takmer tridsať rokov samostatnosti Slovenska si priamo žiada „zdurkať Slovenstvo“, zodvihnúť hrdo hlavy, dôsledne študovať a slobodne bádať. Zodpovednosť je na nás, konkrétnych jednotlivcoch. Nech tieto pohnutia ducha nami zalomcujú a prebudia „hlboko zaspalých Slovenov“, lebo: **„Nič veľkého, nič pekného, nič šľachetného sa nevytvorilo bez obete. Len slaboch sa k obetiam naučiť nemôže, ale duša vznešená horí po nich, lebo práve v obetiach svoju silu, svoje panstvo duch ukazuje.“**⁹

Tak veru, vnímajme pozorne nadčasové myšlienky, slobodného, odvážneho ducha Ľudovíta Štúra a neopúšťajme sa! Ved': **„... Svätá je naša povinnosť všetko nášmu ľudu podávať, na čom sa on povýšiť môže a seba samého viacej vážiť navykne.“**¹⁰

Elena Kaplanová

⁸ HROMNÍK, A. Cyril. *Sloveni a Slovensko*. Martin: Matica Slovenská, 2013, s. 655-656. ISBN 9788081280955.

⁹ *Vybrané myšlienky Ľudovíta Štúra* [online]. [cit. 2015-10-10]. Dostupné z: <http://www.stur.sk/citaty.htm>

¹⁰ Tamže.

Považská knižnica v Považskej Bystrici ďakuje prednášajúcim, posudzovateľom zborníka, Mestu Považská Bystrica, Márii Schlosserovej a všetkým, ktorí sme sa v spoločnom duchu zišli na Považí.

Ľudovít Štúr – včera a dnes

PhDr. Ján Gallik, PhD.

Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSS UKF v Nitre

Je skutočne pozitívne, že Slováci nezabúdajú na dedičstvo otcov a pri významných výročiach si s úctou spomínajú na osobnosti, ktoré pozdvihli náš národ a aj vďaka nim dnes môžeme vyhlásiť, že Slovensko je svojbytným národom v kontexte zjednotenej Európy. I preto si v Roku Ľudovíta Štúra (2015) – dá sa povedať, že i v priamej nadväznosti na významné 1150. výročie príchodu Konštantína-Cyrila a Metoda na naše územie¹² – pripomíname jubilejné 200. výročie narodenia tejto nesmierne dôležitej osobnosti v dejinách nielen slovenského národa, ale i strednej Európy. Netreba zabudnúť, že Ľudovít Štúr (1815 – 1856), okrem toho, že bol kodifikátorom spisovnej slovenčiny, vedcom, pedagógom, básnikom, publicistom, novinárom či vodcom štúrovského hnutia, bol aj európsky orientovaným vzdelancom a čo je najpodstatnejšie, že bol najmä reprezentantom slovanskej spolupráce a vzájomnosti, a to i, na tú dobu, nie veľmi zriedkavým javom, s katolíckou inteligenciou, čo výborne vystihuje spolupráca a podpora štúrovcov zo strany katolíckeho kňazstva. Ako príklad možno uviesť spoluprácu komjatického farára – katolíckeho kňaza Ondreja Cabana (patril v tej dobe medzi najvzdelanejších mužov Slovenska) so štúrovským hnutím, ktorý v roku 1846 ako vyslanec všeslovanského a nadkonfesionálneho spolku *Tatrín* ku kráľovskej rade v Budíne patril k tým dejateľom, ktorí sa priklonili k Štúrovmu zavedeniu kultúrnej stredoslovenčiny (stredoslovenského nárečia) za spisovnú slovenskú reč.¹³ Práve tu si možno všimnúť, že Ľudovít Štúr si veľmi dobre uvedomoval dôležitosť hľadania toho, čo ľudí spája a nie rozdeľuje. Štúrovci si ctili tradíciu a mali veľmi radi tvorbu katolíckeho kňaza Jána Hollého, najvýraznejšieho reprezentanta bernolákovčiny. Azda najmä z tohto dôvodu sa rozhodli navštíviť ho 17. júla 1843 na fare v Dobrej Vode, kde žil ako dôchodca u svojho priateľa Martina Lackoviča, a prosili ho, aby „požehnal“ ich myšlienke uzákonenia spisovnej slovenčiny: *„Súhlas a požehnanie Jána Hollého bolo veľkým víťazstvom štúrovcov a ako dosvedčujú nasledujúce udalosti, malo veľký ohlas medzi katolíckym duchovenstvom. Otázka spisovnej slovenčiny vstúpila verejne na scénu a už nič nemohlo zastaviť jej konečné riešenie.“*¹⁴ Boli to teda *„predovšetkým kňazi oboch cirkví, katolíckej aj evanjelickej, ktorí sa zaslúžili o kontinuitu slovenskej kultúry.“*¹⁵

Pápež František v Predslove svojej knihy *Úvod do teológie ľudu* (2015) uvádza, že v *„dynamike dejín vytvára človek kultúru a kultúra človeka ovplyvňuje. Slovanmi Jána Pavla*

¹² Ako uvádza Eva Fordinálová v publikácii *Tajomné pramene v nás*, odhliadnuc od dejín staršej slovenskej literatúry, kde je cyrilo-metodský vklad priam v „kôstke“ diania, možno poukázať na jeho vedomú renesanciu a jej význam v rozhodujúcom čase konca 18. storočia, kde sa formovali novodobé európske národy, a medzi nimi i národ slovenský, a to práve na ideovej kresťansko-kultúrnej cyrilo-metodskej platforme.

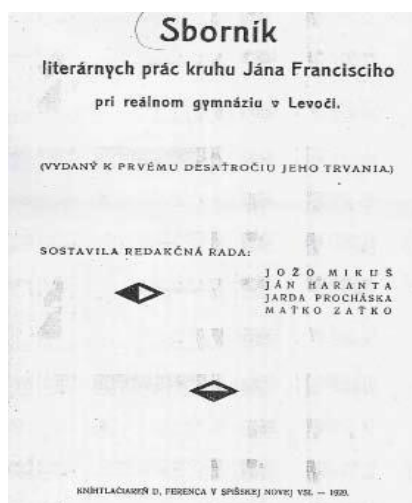
¹³ Pozri publikáciu Petra Cabana s názvom *Hviezda nezapadajúceho ducha*. Komjatice – Selce: MERKUR, 2013. s. 28. ISBN 978-80-970233-2-4.

¹⁴ Dostupné na internete: *Hollý na D. Vode požehnal štúrovcov uzákonenie spisovnej slovenčiny*. <http://www.teraz.sk/rok-l-stura/jan-holly-na-dobrej-vode/127051-clanok.html> (stiahnuté 11.9.2015).

¹⁵ BĀTOROVĀ, M. Ján Silan a situácia kňaza – básnika v kontexte udalostí. In *Piráti krásy*. Nitra: UKF, 2015. s. 9. ISBN 978-80-558-0828-4.

II.: „Človek je synom i ocom kultúry, do ktorej je ponorený.“ Viera v tom nie je výnimka, vyjadruje sa vždy kultúrne.“¹⁶ V súvislosti s týmto tvrdením možno dodať, že integrálnou súčasťou slovenskej kultúry a literatúry je duchovnosť, ktorá v našich končinách už viac ako tisíc rokov pramení a vyviera z kresťanstva, a myslím si, že tieto slová vystihujú i podstatu práce Ľudovíta Štúra. A tak rovnako ako on nadväzoval na tradíciu, nehladiac na konfesiónálne rozdiely, robili tak i mladí katolícki kňazi a laici, básnici slovenskej katolíckej moderny, ktorí vstúpili do slovenskej literatúry v medzivojnovom období, konkrétne v 30. rokoch 20. storočia.

Spomínaná nadväznosť teda nie je vôbec náhodná. I Mária Bátorová, v kapitole o *Katolíckej moderne* z publikácie *Biele miesta v slovenskej literatúre* (1991), reflektuje danú skutočnosť z hľadiska historickej súvzťažnosti, a to už od prvej slovanskej básne *Proglas*, cez legendy o svätých, spevníky duchovných piesní evanjelických aj katolíckych (*Citharasanctoruma Cantuscatholicí*) či Gavlovičovu *Školu kresťanskú*. Z čias národnoobrodeneckých úsilí treba spomenúť snahy Hollého, Kollára i Bernoláka (náboženské reflexie). V zmysle Boh, Cirkev a národ stála literatúra v službe národných úsilí. Ďalšie diela s prívlastkom duchovnej klímy (išlo však zväčša o autorov evanjelickej konfesie) produkovalo štúrovské obdobie. Po rokoch Bachovho útlaku, keď jedným ohnivkom bol Sytnianskeho *Orol*, sa v osemdesiatych a deväťdesiatych rokoch 19. storočia obnovil literárny a kultúrny život v Turčianskom sv. Martine (obnovené vydávanie *Slovenských pohľadov*), v Trnave založenie *Spolku sv. Vojtecha*, začiatok vydávania *Katolíckych novín*, *Literárnych listov*, *Osvaldovej Kazateľne* a pod. A tak samotné formovanie autorov slovenskej katolíckej moderny si je možné všimnúť cez prizmu rôznych zborníkov, v ktorých uverejňovali svoju juvenilnú tvorbu jej neskôr čelní predstavitelia. V roku 1929 uverejnil výsledky svojich prác levočský literárny krúžok *Trio* v *Sborníku literárnych prác kruhu Jána Francisciho pri reálnom gymnáziu v Levoči*.

Titulný list zborníka

¹⁶ RED. Teológia ľudu. VOX, 2015, roč. 3, č. 9, s. 5. ISSN 1339-3634.

V úvode zborníka si mladí „literárni benjamíni“ zvolili za motto práve slávny výrok Ľudovíta Štúra: „*My vstúpili sme do služby ducha ...*“¹⁷ V tomto „duchu“ sa nesú všetky práce, ktoré boli redakčnou radou vybrané. Ako ďalej uvádza autor úvodníka Jozef Mikuš, „*s bujarým vnútorným nadšením, so zápalom na očiach, s túžbou po slobode ducha a nie bez mohutného životného elánu, pokúsili sme sa vzniesť na krídla poetického vzletu, aby sme ukázali, čo zmieta ... vrie ... búri v našom vnútri.*“¹⁸ Mikuš poukázal na veľký kryštalizačný proces mladých umelcov, ktorí daným zborníkom chceli prispieť k silnejšiemu rozkolísaniu hladiny vtedajšieho študentského života. Taktiež významný básnik slovenskej katolíckej moderny Janko Silan (vlastným menom Ján Ďurka), chlapec od zoborských strání, ktorý sa narodil pri Nitre v obci Sila, najskôr študujúc v Nitre, kde bol veľmi čulý študentský literárny život, sa so skupinou tzv. zoborských štúrovcov túlal zoborskými cestami, nadchnutý veľkými národnými a literárnymi ideami.

A tak už v samotnom skutku mladých študentov je zakotvený odkaz Ľudovíta Štúra, ktorí si veľmi dobre uvedomovali, koho príklad v práci pre národ a jeho kultúru treba nasledovať. Pretože práve samotné počiatky hnutia slovenského študentstva spadajú do doby slovenského národného obrodzenia, do obdobia kodifikácie spisovnej slovenčiny. Ako uvádza Ľubomír V. Prikryl vo svojom článku s názvom *Začali to študenti*, bolo to slovenské študentstvo, ktoré sa už „*koncom 18. storočia organizovalo v smere národnom, politickom a spoločenskom a hlásalo potrebu intenzívnej kultúrnej práce. Vtedajším podmienkam rozvoja slovenského študentstva pomohli cirkevné semináre, kde boli vlastne počiatky samotného slovenského študentského života. Práca tejto cirkevnej inteligencie viedla postupne aj k ľudu do dedín a pomáhala riešiť jeho nemalé problémy. Počiatkom 19. storočia a najmä v revolučných rokoch, pod vplyvom francúzskej revolúcie vznikala na Slovensku národne sebauvedomovací politicko-spoločenský prúd, tvoriaci sa hlavne zo zástupcov študentstva. Táto generácia, inak nazývaná aj štúrovská, hlásala medzi ľuďmi potrebu drobnej práce na poli kultúrnom, sociálnom a hospodárskom. To malo za následok zvýšený záujem o štúdium v cirkevných seminároch, ale aj na univerzitách v neďalekej Viedni a Budapešti. V otázke sebauvedomovania Slovákov zohrala Viedeň mnoho. Tu sa študenti pod vedením evanjelika Ľudovíta Štúra sebauvedomovali, a potom odchádzali domov viesť a učiť nevzdelaný ľud.*“¹⁹ Slovenskí študenti – či už evanjelici alebo katolíci – si na základe Štúrovho príkladu zakladali rôzne spolky i počas prvej svetovej vojny, kde sa zdokonaľovali v pravopise, čítali slovenské knihy, recitovali básne, uverejňovali články v tlači, rozvíjali systematickú organizačnú činnosť a pod., pričom pohyb slovenského študentstva dostáva novú formu a voľnejšie ovzdušie práve po októbrovom prevrate v roku 1918. Viacerí študenti boli pripravení obetovať pre dobro veci všetko, podobne ako Ľ. Štúr. Mladí študenti išli do obcí medzi ľud, hlavne na východe, agitujú za štátnu jednotu československú a začínajú rozvíjať svoju organizačnú sieť po stredoškolských ústavoch. „*Strediskom študentského hnutia v tej dobe bol Ružomberok. Slovenské študentstvo tvorilo jednotný front a to bez ohľadu na náboženské presvedčenie.*“

¹⁷ MIKUŠ, J. – HARANTA, J. – PROCHÁSKA, J. – ZAŤKO, M. *Sborník literárnych prác kruhu Jána Francisciho pri reálnom gymnáziu v Levoči*. Spišská Nová Ves: Kníhtlačiareň D. Ferenc, 1929. s. 8.

¹⁸ Tamže.

¹⁹ PRIKRYL, Ľ. V. *Začali to študenti*. VOX, 2015, roč. 3, č. 13, s. 19. ISSN 1339-3634.

*Tu je nutné poznamenať, že všetci poprední organizátori boli neskoršie z ružomerského gymnázia vylúčení.*²⁰ Napriek rôznym zákazom Ministerstva školstva, ktoré nechcelo rozumieť takýmto záujmom študentov, vznikol 29. júna 1919 dočasný ústredný výbor katolíckeho študentstva pod predsedníctvom Karola Sidora a na treťom zjazde slovenských katolíckych študentov 14. a 15. augusta 1921 vzniklo Ústredie slovenského katolíckeho študentstva (ÚSKŠ). Pod jeho vedením vznikali rôzne študentské spolky, pričom ÚSKŠ združovalo viac ako tisíc slovenských katolíckych študentov a akademikov. ÚSKŠ vydávalo i časopis *Vatra* (rovnako sa nazýval i spolok), ktorý v roku 1923 nahradilo časopisom *Rozvoj*. Vydávalo i knižné publikácie v edícii *Prameň*, kde „*vychádzali prvotiny neskorších významných slovenských básnikov a spisovateľov, ako boli Andrej Žarnov, Milo Urban, Valentín Beniak, Tido J. Gašpar, Pavol G. Hlbina, či Svetoslav Veigl.*“²¹

Odkaz spoločensko-politických činností i tvorby Ľudovíta Štúra inšpiroval a inšpiruje mnohých spisovateľov, umelcov, kultúrnych a vedeckých pracovníkov i dnes. Dôkazom je i počin občianskeho združenia Slavica, ktoré sa práve v roku 2015, t. j. v Roku Ľudovíta Štúra, zaslúžilo o vydanie publikácie Ľudevít Velislav Štúr – *Slovanstvo a svet budúcnosti (Posolstvo Slovanov z brehov Dunaja)*, ktorá je odborným prekladom z ruského originálu do slovenského jazyka. Taktiež jazykovedec Ľubomír Kralčák spoločne s kolektívom autorov vydal v roku 2015 rozsiahle a pritom rozmanité jazykovedné dielo Ľudovíta Štúra, ktoré sa „*stalo dedičstvom nielen slovenských, ale vo veľkej miere aj slovanských, a teda bezpochyby aj európskych kultúrnych dejín. Pozoruhodné na ňom je, že nás intenzívne oslovuje i dnes, po dvesto rokoch od Štúrovho narodenia, a to napriek tomu, že svojím tematickým zameraním je predovšetkým typicky dobové. K tomu však dodajme, že jeho vysoká dobová aktuálnosť predstavuje zároveň jednu z jeho trvalých hodnôt.*“²² Nuž a napokon i Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr Fakulty stredoeurópskych štúdií v spolupráci s mestom Nitra, Krajskou knižnicou Karola Kmeťka v Nitre a Jazykovým odborom Matice slovenskej, zorganizoval vernisáž a literárno-umelecké pásmo nazvané *Ľudevít Štúr – Stredoeurópan*, aby prezentoval život a dielo tejto osobnosti aj očami súčasníkov. Jedným z výstupov sú umelecké fotografie i originálny videodokument, ktorých autorom je absolvent Ústavu stredoeurópskych jazykov a kultúr Mgr. Erik Knotek.

<https://www.youtube.com/watch?v=uVBq0joxztY&feature=youtu.be>

I na základe uvedomenia si týchto faktov a priloženia svojich vlastných rúk k dielu možno nebude o Slovákoch v budúcnosti platiť to, čo ironicky tvrdí známy taliansky karikaturista Ellekappa v jednom svojom vtipе na adresu súčasnej doby: „*Sme svedkami duchovnej obnovy: Niektorí začínajú veriť, že existuje život po televízii...*“

²⁰ Tamže.

²¹ Tamže, s. 20.

²² KRALČÁK, Ľ. a kol. *Ľudevít Štúr – Jazykovedné dielo*. Nitra: UKF, 2015. s. 11. ISBN 978-80-558-0842-0.

Použitá literatúra:

BÁTOROVÁ, M. Ján Silan a situácia kňaza – básnika v kontexte udalostí. In *Piráti krásy*. Nitra: UKF, 2015. 162 s. ISBN 978-80-558-0828-4.

CABAN, P. *Hviezda nezapadajúceho ducha*. Komjatice – Selce: MERKUR, 2013. s. 190 s. ISBN 978-80-970233-2-4.

FORDINÁLOVÁ, E. *Tajomné pramene v nás*. Bratislava: LIC, 2013. 155 s. ISBN 978-80-8119-071-1.

HVIŠČ, J. – MARČOK, V. – BÁTOROVÁ, M. – PETRÍK, V. *Biele miesta v slovenskej literatúre*. Bratislava: SPN, 1991. 259 s. ISBN 80-08-01577-2.

KRALČÁK, Ľ. a kol. *Ľudovít Štúr – Jazykovedné dielo*. Nitra: UKF, 2015. 592 s. ISBN 978-80-558-0842-0.

MIKUŠ, J. – HARANTA, J. – PROCHÁSKA, J. – ZAŤKO, M. *Sborník literárnych prác kruhu Jána Francisciho pri reálnom gymnáziu v Levoči*. Spišská Nová Ves: Kníhtlačiareň D. Ferenc, 1929. 62 s.

PRIKRYL, Ľ. V. Začali to študenti. *VOX*, 2015, roč. 3, č. 13, s. 19 – 20. ISSN 1339-3634.

RED. Teológia ľudu. *VOX*, 2015, roč. 3, č. 9, s. 4 – 5. ISSN 1339-3634.

**Fotografie z výstavy v nitrianskej Synagóge
(september – október 2015)**

K chvále slovenčiny cez formovanie osobnosti Ľudovíta Štúra

PhDr. Ľubica Juričková

Abstrakt:

Predmetom prednášky je pohľad na historické okolnosti a myšlienkové vplyvy, ktoré mali podiel na základnom a zakladateľskom význame slovenčiny a na formovaní osobnosti Ľudovíta Štúra. Fenomén osobnosti je široká a zložitá téma, preto je pozornosť upriamená len na niektoré aspekty vývinu jeho osobnosti. Cieľom prednášky je prispieť k celkovému biografickému spracovaniu tejto významnej slovenskej osobnosti a podnietiť diskusiu o intelektuáloch v dejinách Slovenska.

Kľúčové slová:

osobnosť Ľudovíta Štúra, 200. výročie, kodifikácia spisovnej slovenčiny, evanjelické lýceum, moderná žurnalistika, Slovensko, národ, dejiny, vzdelanie.

Chvála slovenčiny, ale aj chvála slovenčine, jej vypracovanosti, vyjadrovacej mohutnosti a jemnosti. Teda, sama slovenčina ako naša chvála, ako jeden z našich najcennejších národných skvostov. Vybrúsený drahokam, aj drahocenný brus. Čím všetkým je a kam všade zasahuje slovenčina? Zhrňujúco môžeme povedať: je to politika i poetika, chlieb aj duch, každodenné mrvenie sa i vysoká literárna kultúra. A v nezanedbateľnej miere základné spojivo národa a štátu. Slovenčina je svojimi koreňmi a vývojom stará, dávna, no zároveň vytvára nádhernú a spoľahlivú klenbu našich moderných dejín. Základný a zakladateľský význam slovenčiny pre formovanie moderného slovenského národa je jedným pólom tejto klenby. Druhým pólom je slovenská cesta do 21. storočia a 21. storočím v znamení svetovej slovenskosti aj slovenskej svetovosti. K chvále slovenčiny /sloven-činy/ patria nielen zvukovo, ale aj obsahovo ČINY. Slovenčina zvonila a zvoní činom. Ale pohyb, ktorý sa zrodil ako veľkolepý, nám ukázal náš národný buditeľ Ľudovít Štúr. Skúsme si osvojiť cestu od našich malých činov, možno nás dovedie až k tým veľkolepým ... Na tie naše činy si ale musíme nájsť čas!

Urob si čas na premýšľanie, je to zdroj sily.

Urob si čas na modlitbu, je to najväčšia moc sveta.

Urob si čas na čítanie, je to prameň múdrosti.

Urob si čas na smiech, je to hudba duše.

Urob si čas na skutky lásky k blížnemu, je to kľúč k nebu.

Človek činu - politik, ideológ, vodca slovenského národno-emancipačného hnutia, jazykovedec, kodifikátor spisovnej slovenčiny, básnik, pedagóg, zakladateľ modernej žurnalistiky - Ľudovít Štúr.

Ľudovít Štúr sa narodil 29.10.1815 v Zay Uhrovci a zomrel v roku 1856 v Modre. Narodil sa v evanjelickej rodine Samuela Štúra, ktorý bol učiteľom. V rodine Štúrovcov vyrastal ako druhý syn po Karolovi, so životom ktorého bol neustále spätý, obdivoval svojho brata a popri ňom sa formoval jeho vzťah k cirkvi a národu. Ľ. Štúr ako 12 ročný odchádza študovať do Rábu na nemecko-maďarské gymnázium. Osvojuje si nemčinu a maďarčinu pod vplyvom učiteľa Leopolda Petza, tu získal jazykové vzdelanie.

V druhom roku štúdia získava viac, hrdé vedomie: som Slovan, hlavne pod vplyvom čitateľských skúseností z tvorby Šafárika a Kollára, keď mu k srdcu prirástla Kollárova Slávy dcera. V roku 1829 nasledoval svojho staršieho brata Karola a odišiel študovať na evanjelické lýceum do Bratislavy. Popri bratovi Karolovi si získal jeho obdiv Samo Chalupka, pretože najviac obidvaja vynikli medzi mladíkmi, ktorí premenili evanjelické lýceum na miesto slovanskej horlivosti a založili študentský samovzdelávací krúžok Spoločnosť reči a literatúry československé. Stretávali sa raz v týždni, aby sa vzdelávali v materinskom jazyku, deklamovali vlastné básne, vyjadrovali kritiky, viedli debaty a spievali slovenské ľudové piesne. Od januára 1830 v tejto Spoločnosti aktívne pracoval aj Ľudovít Štúr. Po troch rokoch pobytu v Bratislave získal Ľudovít mnoho pochvál za prácu v Spoločnosti, ale objavila sa aj kritika - vyčítali mu najmä nedostatky v rétorike. A keďže nebol s tým spokojný, hodne sa venoval rečníctvu a získal prvenstvo v rétorike medzi študentmi. V roku 1834 Karol odišiel zo Spoločnosti za vychovávateľa, čiže aj z lýcea a rodičia zo štúdia vzali domov aj Ľudovíta.

Po pol roku Ľudovít presvedčil rodičov, že nebude z domu potrebovať žiadne peniaze, lebo bude doučovať iné deti, a tak mu rodičia dovolili vrátiť sa na lýceum. Stal sa podpredsedom Spoločnosti od roku 1835. Ľudovít zmenil program Spoločnosti a do popredia sa dostali národné a politické otázky. Na bratislavskom lýceu vznikla Katedra československej reči a literatúry, ktorej predsedom sa stal profesor Juraj Palkovič a jeho zástupcom bol Ľudovít Štúr. Ľudovít sa zapísal na dvojročný teologický kurz. Štúdium teológie bolo na evanjelickom lýceu obvyklé, patrilo k vysokoškolskému vzdelaniu. Pre Ľudovíta bolo samozrejmé, že Štúrovci boli celý svoj život prepojení s evanjelickou cirkvou. Ľudovít cez Spoločnosť korešpondoval so študentmi v Prešove, v Levoči, v Čechách a s juhoslovenskými tvorcami časopisov. Hodne čítal, učil sa cudzie jazyky - ovládal ich 12 a často organizoval vychádzky študentov do prírody. Jeho mottom bolo: VEĽA TVORIŤ, MÁLO TROVIŤ A UČIŤ SA. Získal platformu, na ktorej mohol začať formovať generáciu, ktorú nazývame štúrovská.

Uvedomovali si, aké dôležité je vlastenectvo, ktoré prehlbovali slávnosti na pamiatku významných historických udalostí. 24. apríla 1836 sa členovia spoločnosti tajne vypravili na Devín, aby si slávnostne pripomenuli stratenú samostatnosť svojho národa. Bola to známa vychádzka 16 študentov na Devín. Na znamenie vernosti slovanstvu prijali účastníci k svojmu krstnému menu aj symbolické slovenské meno: Ľ. Štúr - Velislav, J. Hurban - Miloslav. Po tejto aktivite vedenie lýcea obmedzilo študentské aktivity a v roku 1837 Spoločnosť zanikla. Rok 1837 bol pre Ľudovíta dôležitý, pretože bol oficiálne rozhodnutím dištriktuálneho konventu evanjelickej cirkvi vymenovaný riadne potvrdeným zástupcom Juraja Palkoviča. Na Katedre zaviedol semináre popri prednáškach, žiadal

spojenie teórie s praxou, vystupoval proti národnému útlaku a presadzoval myšlienku slovanskej vzájomnosti.

Za tieto aktivity sa stal nepohodlným pre vedenie lýcea, ktoré s radosťou prijalo jeho požiadavku na dvojročný študijný pobyt v Halle. Tento študijný pobyt nielenže prehĺbil vedomosti mladého Ľudovíta Štúra, ale upevnil aj jeho vlastenecké cítenie. Po návrate na lýceum prednášal o slovanských a európskych literatúrach a vystupoval proti pomaďarčovaniu Slovákov. Pre túto činnosť ho v roku 1843 odvolali z Katedry. Národne orientovaní študenti manifestačne opustili bratislavské lýceum a s piesňou Janka Matušku *Nad Tatrou sa blýska* odišli do Levoče, ktorá sa stala druhým centrom romantickej mládeže.

Ľudovít Štúr

Tvorca slovenskej romantickej estetickej koncepcie a formovateľ romantickej generácie

Pod vplyvom filozofie J. G. Herdera a nemeckej romantickej literatúry orientoval svojich prívržencov na ľudovú slovesnosť: téma, forma - sylabický verš, zdobneniny, opakovacie figúry, reč ľudu. V diele *O národných písních a pověstech plemen slovanských* definuje svoju predstavu národnej poézie čerpajúcu z ľudových zdrojov. Vychoval si a viedol umeleckú generáciu nazvanú po ňom štúrovci.

Romantický básnik

Je autorom lyrického cyklu *Dumky večerní* a zbierky *Spevy a piesne*. Z lyrických básní je najznámejšia *Rozžehnaní*, ktorú venoval svojej študentskej láske Márii Pospíšilovej, ďalšou jeho láskou bola Barbora Rajska, ale najznámejšia je Adela Ostrolúcka.

Jazykovedec

V roku 1843 na fare v Hlbokom sa spolu s Hodžom a Hurbanom dohodli na kodifikácii stredoslovenského nárečia s niektorými západoslovenskými prvkami. V diele *Nárečja slovenskuo alebo potreba písanija v tomto nárečí* odôvodňuje potrebu kodifikácie spisovnej slovenčiny. Náuka reči slovenskej je kodifikačnou jazykovednou prácou - gramatikou.

Novinár

Od roku 1845 do 1848 vydával prvé slovenské politické noviny Slovenskje národnje noviny s literárnou prílohou Orol tatranskí. Jeden z najslávnejších článkov je *Kde leží naša bieda*. Za hlavnú príčinu biedy na Slovensku považuje poddanstvo, ktoré bolo v rozvinutej Európe už anachronizmom. S ťažkou prácou poddanskou ide ruka v ruke opilstvo a nevzdelanosť. Kritizuje zemanov, že nemajú iný záujem na dedine, len stavať pálenice. Zastal sa aj práva na materinský jazyk pre všetky nemaďarské národy v Uhorsku.

Politik

Poslanec za mesto Zvolen, jeho kandidatúru pomohol presadiť gróf Ostrolúcky, otec Adely, ktorú Štúr miloval. Predniesol *Reč na uhorskom sneme*, v ktorej žiadal možnosť učiť sa v materinskom jazyku. Táto Reč dodnes patrí k vrcholom rétoriky u nás. V roku 1848 využil revolučnú atmosféru a presadzoval práva slovenského národa aj v boji. Je spoluautorom *Žiadostí slovenského národa*, kde predstavitelia slovenského národa požadovali: autonómiu v rámci Rakúska, systém slovenského školstva, slovenský jazyk ako jazyk úradný a vyučovací. V marci 1848 bol spoluzakladateľom prvého slovenského parlamentu - Slovenskej národnej rady. Vznikla vo Viedni, sídlo mala na Myjave. Po revolúcii napriek pomoci cisárskemu dvoru bol pod policajným dozorom. Žil v Modre, kde sa staral o siroty po bratovi Karolovi. Zomrel v roku 1856 v Modre na následky zranenia pri poľovačke.

Ľudovít Štúr je dodnes jedným z najvýznamnejších predstaviteľov slovenského národa. Jemu vďačíme za to, že v roku 1843 vyhlásili slovenčinu za úradný jazyk, naši súčasníci, básnici, prozaici, dramatici, prekladatelia i publicisti od tých čias jej prostredníctvom šíria našu národnú kultúru aj samostatnú kultúru reči.

V dnešné dni, keď si celý náš národ pripomína 200. výročie od narodenia Ľudovíta Štúra, pre mňa je moja rodná reč dychom a výdychom, prostredníctvom nej počujem nepočuteľné, vidím neviditeľné, prežívam neopísateľné a nevysloviteľné. Musím to vyjadriť metaforicky alebo vecne: ňou sa formuje moje bytie, ňou sa formuje bytie národa. Uchvacuje ma jej melodickosť a tvárnosť, možnosť vyjadriť seba, svet okolo mňa ... To nie sú len slová, slová, slová ... To je sám život!

„Národ bol najprv ako dieťa.

Vyrástol. Bude žiť.

Už nezablúdi v cudzom svete.

Vďaka ti, Ľudovít.“

(HEVIER, Daniel. *Podakovanie Ľudovítovi Štúrovi*, 1995)

Použitá literatúra

JÓNA, E. Účasť Ľudovíta Štúra pri utváraní spisovnej slovenčiny.
In *Slovenská reč*, 21, 1956, s.133-146.

KLÁTIK, M. *Cestou viery*. Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 2011, 319 s. ISBN 987-80-7140-377-7.

PAULÍNY, E. *Dejiny spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčasnosť*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1983, 256 s.

RUTTKAY, F. *Ľudovít Štúr ako publicista a tvorca slovenskej politickej žurnalistiky*. Martin: Matica slovenská, 1982.

SEDLÁK, I. *Ľudovít Štúr v súradniciach minulosti a súčasnosti*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie v dňoch 10.-11. januára 1996 v Modre. Martin: Matica slovenská, 1997, 284 s.

ŠTÚR, Ľudovít, *Dielo II*. Bratislava: Slovenský Tatran, 2003, 517 s. ISBN 80-222-0515-X.

Nové koncepty života a diela Ľudovíta Štúra. Modra: Modranská muzeálna spoločnosť, 2012. ISBN 987-80-969920-2-7.

Jazyk a kultúra ako prostriedok národnej identifikácie

Mgr. Dominika Tekeliová, PhD.

Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSS UKF v Nitre

Historické vedomie a dôkazy o minulosti jednotlivých národov môžeme nájsť najmä v tradíciách ľudovej kultúry a literatúre. Tendencia dokazovania národnej svojbytnosti a histórie vlastnej kultúry, prostredníctvom výskumu dejín a kodifikáciou jazyka, bola v období prvej polovice 19. storočia jedným z procesov sebauvedomovania slovenského národa.

Významnú úlohu v procese národného sebauvedomenia mala určite vedúca osobnosť slovenského národného obrodzenia v štyridsiatych rokoch 19. storočia, jazykovedec a kodifikátor spisovnej slovenčiny, spisovateľ, novinár a politik - Ľudovít Štúr. Výročie 200. narodenia Ľudovíta Štúra dalo podnet na vyhlásenie Roka Ľudovíta Štúra. V rámci tohto roka sa vraciame k odkazu tohto slovenského vzdelanca, rozvíjame jeho myšlienky, ktoré vznikli v inej dobe, v inom spoločenskom a politickom kontexte. Ľudovít Štúr patrí spolu s Milanom Rastislavom Štefánikom medzi najpopulárnejšie a najuznávanejšie osobnosti na Slovensku všetkých čias.¹ Avšak stále je pri výskume diela Ľ. Štúra mnoho otázok a medzier, ktoré je potrebné aj napriek mnohým publikáciami a článkom o Štúrovi vysvetliť a zaplniť.

Zo školských učebníc je tento významný vzdelanec predovšetkým známy ako jazykovedec. Štúr bol jazykovo zdatný - v škole sa učil latinčinu, nemčinu, gréčtinu, maďarčinu a slovakizovanú češtinu. Ovládal okrem toho francúzštinu, poľštinu, srbochorvátčinu a ruštinu. Učil sa hebrejsky, anglicky a zaujímali ho aj exotickéjšie jazyky ako indický jazyk. V spise *Nárečja Slovenskuo alebo Potreba písania v tomto nárečí* (1846, s. 44-45) nachádzame postoj Ľ. Štúra k angličtine, o ktorej nemal údajne privysokú mienku: „... anglická reč je navetšja na sveťe motaňina. Povstala ona z reči starobritskej, rimskej, francúskej a všelijakich rečí a rozličnorečí Germanských: Anglosaskej, Normanskej s prevládaňím Germančini. Na tento spôsob tam tjež nárečja sa zrodiť ňemohli, ale sa zrodila reč jedna zbalamuťená a táto je aj vo spisoch v zemi Englickej v úžitku.“

V dnešnom ponímaní sa už obohacovanie jazyka z cudzích jazykov nevníma negatívne, ale považuje sa za tvorivý akt. Ľudovít Štúr mal kvalitné filologické vzdelanie, dobré vzdelanosti z histórie, filozofie aj estetiky. Štúdiom v nemeckom prostredí nadobudol moderné lingvistické vzdelanie, ktoré bolo v tom čase na vrchole smerovania svetovej lingvistiky. V dnešnom vnímaní vtedajšej spoločenskej situácie môžeme tvrdiť, že práve Štúr bol povolaným a možno i predurčeným človekom na to, aby konal v prospech rozkvetu slovenského národa prostredníctvom kodifikácie spisovného jazyka. To, že udalosti okolo kodifikácie neboli jednoduché, si zaiste všetci uvedomujeme na základe dostupných informácií z tohto obdobia. Začiatkom 40. rokov 19. storočia bola slovenská spoločnosť nejednotná a konfesiónálne rozdelená, najmä pri používaní spisovného jazyka. K dispozícii bola bernolákovská kodifikácia spisovnej slovenčiny na vysokej odbornej úrovni, ktorá bola komplexná, s vypracovanou ortografiou, jazykovými rovinami a slovníkom. Evanjelická časť slovenskej kultúrnej verejnosti sa naďalej úzkostlivo

¹ Pozri bližšie Ondrejovič, 2015, s. 4.

pridržiavala češtiny (českoslovenčiny). Štúrove snahy o novú kodifikáciu sa zintenzívnili spoločenským tlakom, keďže bernolákovská slovenčina jednoducho nedokázala osloviť celý národ, všetky vierovyznania a nárečové príslušnosti. Ďalším problémom (a príčinou potreby novej kodifikácie) boli dynamické zmeny v demografii slovenskej spoločnosti a v stratifikačnej štruktúre národného jazyka. Začiatkom 18. storočia dochádza k výraznému populačnému rastu v severných a južných stredoslovenských stoliciach, a tým sa dostáva západoslovenský nárečový základ do menšinového postavenia. Keďže bernolákovčina bola katolíckou inteligenciou používaná najmä na juhozápadnom Slovensku, nenaplnila celonárodné ambície v rámci národného obrodzenia. A najmä nie u mladej štúrovskej generácie, ktorí používali ako spisovný jazyk češtinu. Pokladali ju za svoj národný jazyk, za reč otcov, reč svojich predkov. Pomenúvali ju ako „reč československú“. Malo to svoj dôvod z hľadiska dlhoročnej tradície našich národov, ale i jazykovou a kultúrnou príbuznosťou. Avšak postupne používanie češtiny u mladých slovenských evanjelických vzdelancov, aj napriek silne pestovanému povedomiu o dôležitosti zotrvania pri spisovnej češtine, začalo narážať na kultúrne limity.² Štúrovská slovenčina bola kľúčovým obdobím v jazykových dejinách slovenského národa a s menšími úpravami ju používame dodnes. Išlo o premyslenú koncepciu tvorby spisovného jazyka, v ktorej sa odrážajú vývinové procesy v spoločnosti aj mimojazykové skutočnosti.³ Situácia okolo vzniku nového spisovného jazyka nebola jednoduchá. Ešte začiatkom 40. rokov 19. storočia ešte stále reálne žila predstava o možnom utvorení spoločného jazyka Čechov a Slovákov, ktorý mal vychádzať z češtiny, no prijal by aj slovenské jazykové špecifiká. Stále v tomto období pretrvávala snaha predísť jazykovému rozdeleniu, čo by znamenalo buď prijať češtinu živú v Čechách alebo konštituovanie slovenskej verzie češtiny.⁴

Je potrebné poznamenať, že Ľudovít Štúr sa pri kodifikácii opieral o prirodzený živý jazyk, o skutočný stav jazyka a kodifikáciu prispôbil potrebám pre slovenskú spoločnosť. Z historických zdrojov je známe, že Ľudovít Štúr kodifikoval spisovnú slovenčinu na základe kultúrnej slovenčiny miest severných slovenských stolíc. Sám Štúr voľbu tohto úzu odôvodňuje slovami: „*Reč naša písebná slovenská bude hlavne na liptovsko - turčjansko - zvolenskuo atď. nárečja sa opjerat', a síce preto, že je len toto vírazne a charakteristične slovenskuo, všetkým Slovákom miluo, srozumitelnuo, u všetkých vzd'elanejších od dávna vjacej menej uživanuo, najlubozvučnejšie a vzd'elaňja najchopnejšie.*“ Spisovná slovenčina sa postupne tvorila i v duchu štruktúrnych daností stredoslovenského jazykového základu a prirodzenej korešpondencie medzi jednotlivými jazykovými rovinami, pričom toto východisko bolo dôsledne pretransformované i do kodifikovanej podoby. Štúrovské obdobie vývinu spisovnej slovenčiny predstavuje neobyčajne živú a dynamickú fázu rozvoja z gramatického i lexikálneho hľadiska, ale aj z hľadiska funkčnoštylovej diferenciácie. Špecifické črty štúrovčiny sa prejavujú vo všetkých jazykových rovinách, najmä pokiaľ ide o slovnú zásobu. Tvorcovia štúrovskej lexikálnej normy využívali všetky spôsoby obohacovania slovnej zásoby, a to najmä rozširovaním významu domácich slov, tvorením nových pomenovaní, preberaním a prekladaním cudzích slov. Lexikálna rovina

² Pozri bližšie publikáciu Ľudovít Štúr Jazykovedné dielo, Kralčák a kol., 2014, s. 17-27.

³ Kralčák, 2010, 79-86.

⁴ Kralčák a kol., 2014, s. 17-27.

štúrovskej spisovnej slovenčiny sa za krátku dobu vyznačovala výrazným nárastom počtu lexikálnych novotvarov, ktoré sa objavovali naprieč celou dobovou publicistikou. Je to dôkaz výnimočného rozsahu modernizácie slovnej zásoby v krátkom čase na relatívne malom textovom priestore. Nešlo o uzatvorený systém, vyskytovali sa dokonca výpožičky z latinčiny a gréčtiny, menej z nemčiny a z iných slovanských jazykov - ruštiny, poľštiny, srbochorvátčiny. Pribúdalo, resp. zostávalo i veľa slov z češtiny. Môžeme tu hovoriť o špecifickom vzťahu medzi slovenčinou a češtinou, keďže mnohé lexikálne prvky boli hláskovo alebo slovotvorne príbuzné českým pomenovaniám.⁵ Aj napriek snahám našich evanjelických vzdelancov sa čeština nezavrhovala. Štúr prejavoval k češtine úctu, pretože podľa neho bola v minulosti Slovákom tým, čím bola pre iné slovanské národy staroslovienčina. Avšak jazyková znalosť češtiny u slovenských evanjelikov bola nedostačujúca a tento stav „spleteniny slovenčiny a češtiny“ bol pre Slovákov nepriaznivý. Proces konštituovania štúrovskej spisovnej slovenčiny možno rozčleniť na tri fázy. Prvou je rozhodovanie o nárečovom konštituovaní. Druhá je konsenzuálne prijatie spisovnej normy na zakladajúcej tatrínskej sednici a možno ju charakterizovať ako úsilie o ustaľovanie a posilnenie spoločenského postavenia kodifikovanej podoby jazyka. Treťou fázou je snaha o reformu novoprijatej kodifikácie, ktorá prebiehala viac-menej simultánne a súvisela so stabilizáciou štúrovskej koncepcie spisovnej slovenčiny. Reforma sa realizovala ako proces, impulz z vonka a mala svoje logické vyústenie. Reforma štúrovskej spisovnej slovenčiny sa pripisuje M. M. Hodžovi a M. Hattalovi, ale nemožno opomenúť skutočnosť, že L. Štúr mal osobnú zásluhu na konečnej podobe hodžovsko-hattalovskej úpravy, a to aj vďaka svojmu pretrvávajúcemu aktívnemu prístupu k zásadným otázkam spisovného jazyka. Úsilie o zmeny a reformu kodifikovanej štúrovskej slovenčiny bolo neľahkým bojom, často i plným kompromisov a spoločensko-politických sporov. Avšak odstupom času, najmä v kultúrnej histórii Slovákov vyznieva ako pokrokový čin.⁶

Štúr a jeho prínos je potrebné vnímať v širších súvislostiach. Ako organizátor slovenského národného hnutia v štyridsiatych rokoch 19. storočia, v čase krízy feudálneho zriadenia v mnohonárodnostnom Rakúsko-Uhorsku, jednoznačne videl, že jazyk - jednotný, celonárodný a kodifikovaný - je širší fenomén než len komunikačný nástroj a uchovávateľ estetických a kultúrnych hodnôt.⁷ Práve v štúrovskom období narastá záujem o ľudovú kultúru a ústnu ľudovú slovesnosť úmerne s rastom záujmu o minulosť Slovákov, o ich dejiny ako o jeden z dôkazov a dokladov ich práva na národnú samobytnosť.⁸ Aj ústna slovesnosť sa hodnotila ako prvoradý prameň pri rekonštrukcii histórie národa. Romantici videli práve v národnej tvorbe „prirodzené“ a nadosobné umenie, ktoré vzniká v duši národa. Dokonca ju stavali vyššie ako umelú literárnu tvorbu a prisúdili jej pôvodnosť, nachádzali v nej verný a spontánny prejav národnej povahy. V období romantizmu boli najviac cenené epické a historické žánre a skladby, v ktorých hľadala umelecká pamiatka slávnej národnej minulosti, svedectvo dejinných osudov a činov, kódex národnej filozofie a múdrosti i odraz mýtických názorov a predstáv. Okrem obrodeneckých snáh potrebovala naša národná kultúra a spoločnosť najsť dôležitosť

⁵ Porovnaj Kralčák, 2010, 79-86.

⁶ Pozri bližšie Kralčák a kol., 2014, s. 27 - 55.

⁷ Kováčová, 2010, s. 87-96.

⁸ Urbancová, 1987, s. 205.

umeleckých pamiatok ako soľ. Boli to práve prozaické žánre ako čarovná rozprávka, povesť, démonologická poviedka, bájky a príslovia. Romantici od prelomu 18. a 19. storočia energicky a účinne podporovali ideológiu národného obrodzenia. S jazykovedou a literárnou históriou, dejepisom a starožitnosťami sa stavala do služby národnej, kultúrnej a politickej emancipácie národa. Prostredníctvom sveta a ducha ľudovej tradície, v rousseauovskom chápaní bol „ľud“ totožný s „národom“, ľudové umenie s umením národným, a až postupne sa začal oddeľovať pojem národný od prstonárodného (t.j. ľudového). Boli to Herderove idey spolu so zbierkou nemeckých rozprávok bratov Grimmovcov (1812 - 1815), ktoré pôsobili na slovenské národné ciele a myšlienky národného obrodzenia ako bezprostredný vzor. Pripájali sa k tomu aj iné impulzy, a to vlastná domáca tradícia a podnety z iných slovanských krajín.⁹ Pre koncipovanie rozprávok v tomto období sa používala štúrovská spisovná slovenčina. Okrem vplyvu na jazyk rozprávky romantikov pôsobili i na filozoficko-estetické koncepcie a vplývali na umenie a kultúru. Štúrova koncepcia umenia sa zrkadlí v aktivitách Jána Francisciho a ten v roku 1845 vydáva v Levoči *Slovenské povesti*. Francisci prijal všetky Štúrove postuláty a *"ako verný Štúrov odchovanec vidí v rozprávkach stelesnený domáci, občiansky a náboženský život, odzrkadlenie umeleckých a kultúrnych úsilí starých Slovákov, keďže rozprávky sú podľa neho výtvory, ktoré ... všetko písané starobylosťou svojou prevyšujú; ony sú ešte aj teraz vo vážnosti ľudu nášho takej, ako pozostatky, na ktorých odtisk tisícročnej úcty a svätosti spočíva."*¹⁰ Ľudovít Štúr jasne vyslovil požiadavku, s ktorou pred ním prišiel S. Reuss, a ktorý sa zhoduje so stanoviskom J. Grimma. Hlavnou povinnosťou vypravovateľa takých povestí – rozprávok, aké predložil J. Rimavský je, *„aby nám ich tak, v tej reči, v tých obratoch, takým spôsobom vyrozprával, ako si ich rozpráva ľud sám, bo sú povesti tieto majetnosť ľudu najvlastnejšia a len v tej reči a v tých obratoch sú ony opravdivý kvet samorastlý, nevidomky, ukradomky na poli našom vyrastený."*¹¹ Štúrovci nadviazali na teoretické dedičstvo predchádzajúcej generácie, i keď sám Ľudovít Štúr vo svojej teoretickej koncepcii ľudovej slovesnosti nevenuje prozaickým tradíciám z kvantitatívneho, no najmä z kvalitatívneho hľadiska patričnú pozornosť. Jasné a striktné politické náhľady a ideologická koncepcia Ľ. Štúra, ovplyvnená aktuálnymi potrebami boja za národné sebaurčenie ovplyvnili v základe i Štúrove teoretické závery pri charakteristike ľudovej slovesnosti. Bolo to práve Heglové učenie o náplni histórie národov, Herderove názory o budúcej veľkosti Slovanov, ale i estetická koncepcia romantizmu. Programovosť a aktuálne pragmatické ciele boli v pozadí Štúrových názorov na ľudovú poéziu, ktorej bohatosť a estetická vyspelosť boli preňho okrem iného závažným argumentom starobylosti a svojbytnosti slovenského národa. Mal to byť jeden z argumentov boja za sociálne, no predovšetkým politické a kultúrne práva slovenského národa.¹² Najvýznamnejším recenzentom spomenutej Francisciho zbierky bol ideový vodca slovenských romantikov Ľudovít Štúr. Recenzovaním tejto zbierky „poslúžil“ Štúr nielen zbierke, jej autorovi, ale i sám sebe, svojej kariére teoretika slovanských literatúr a ich žánrov. V recenzii po prvýkrát verejne sformuloval svoj postoj k rozprávkam a súčasne sa

⁹ Leščák - Sirovátka, 1982, s. 52-59.

¹⁰ Pacálová, 2014, s. 4-16; Kochol, 1960, s. 309.

¹¹ Gašparíková, 1989, s. 115.

¹² Hlôšková, 1996, s. 83.

vyjadril k otázkam prozaického folklóru v podobe uceleného textu. Štúrovu recenziu možno vnímať ako teoretický manifest rozprávky, ktorý tvorí ich teoreticko-estetický náhľad. Recenzia teda predstavuje vývinový článok medzi Štúrovými prednáškami a neskorším spisom *O národných povestiach a piesňach plemien slovanských (1853)*. Rozprávka mala pre romantikov špecifické postavenie. Predstavovala predmet teoretických úvah a filologických konceptov. V duchu romantických koncepcií predstavovala estetický ideál, zodpovedala podobe národného umenia a odrážala dušu národa. Romantické rozprávky sa publikovali s rôznymi stupňami redakčných úprav, prípadne sa vytvárali na základe variantných predlôh. Romantici rozprávky väčšinou rekonštruovali, a to na základe vlastných spomienok, poznámok, prípadne starších zápisov. Romantické rozprávky sú pozoruhodné svojím literárnym tvarom, pre ktorý je charakteristické permanentné oscilovanie medzi zdanlivo folklórnou podobou a výrazne romantickou štylizáciou, nezastupiteľný význam pri skúmaní rozprávok v tomto období majú rukopisné predlohy. Žánrovo dominovali čarovné rozprávky. Čarovnú rozprávku reflektovali ako umelecky najvyspelejšiu formu folklórnej prózy a súčasne z jej látkového a tematického repertoáru vyberali motívy, ktoré vyhovovali obrazovému systému dobových literárnych konvencií. Ide o obraz zakliatej krajiny, a jej odklínania, symbolizujúceho prebudenie národného povedomia a vzkriesenie ujarmeného slovenského národa a s ním spätý motív najmladšieho syna - víťaza nad svetom (Popolvár). Romantici prostredníctvom týchto tém vo svojej umeleckej tvorbe pomenúvali svoje konkrétne ciele a vyjadrovali národnú filozofiu. Štúrova reflexia rozprávky sa javí ako najucelenejšia a najkomplexnejšia teória rozprávky prvej polovice 19. storočia u nás, a to i napriek tomu, že jej autor takýto cieľ nesledoval.¹³ Rozprávky, ktoré vznikli v období romantizmu u nás zodpovedajú ideologickým požiadavkám, a napriek tomu, že vyšli napriek kultúrnej, spoločenskej alebo politickej nepriazni, považujeme ich za národne reprezentatívne a umelecky tak pôsobivé, že sa ich odkaz zachoval i pre dnešné generácie (Dobšinského rozprávky).

S odstupom času môžeme konštatovať, že pôsobenie a činnosť Ľ. Štúra bola načasovaná v pravý čas. Jazyková situácia okolo slovenčiny bola neistá, narastal spoločenský i politický tlak z maďarskej strany na slovenskú spoločnosť v rámci mnohonárodnostného Uhorska. Štúr veľmi dobre poznal situáciu a spolu s ďalšími vzdelancami utvorili koncepciu jazyka a národa, ktorá vychádzala z nemeckej romantickej koncepcie; rozvíjaním jazyka možno pozdvihnúť slovenský národ v jeho bohatstve kultúry a ducha. V záujme veľkých cieľov - pozdvihnutia a uvedomenia slovenského národa dokázal robiť kompromisy, napríklad pri úsilí o zmenu a reformovanie kodifikovaného spisovného jazyka. Dokázal rozvíjať dialóg s ďalšími vzdelancami i z iných konfesíí a presvedčiť ich o dôležitosti jednotného spisovného jazyka pre slovenský národ, ktorý naplní národnozjednocovaciu funkciu. Štúr je známy najmä svojimi vodcovskými schopnosťami, ktorými ovplyvňoval ostatných národovcov a upevňoval v jednotnej myšlienke. Pre ďalšie generácie zostáva zaiste odkaz Ľudovíta Štúra v jeho schopnosti ovplyvňovať národ, trpezlivo vykonávať aktivity, ktoré rúcajú tradície a zabehnuté koľaje kultúrneho a spoločenského života a vytvárajú dôležité hodnoty pre budúcnosť slovenského národa.

¹³ Pozri bližšie Pacálová, 2014, s. 4-26.

Použitá literatúra

GAŠPARÍKOVÁ, V. 1989. Folklórna próza na slovensku v druhej tretine 19. storočia (pod zorným uhlom diela bratov Grimmovcov). In: *Bracia Grimm*, Varšava, 1989, s. 107-119. ISBN 83-04-02861-1.

HLÔŠKOVÁ, H. 2009. K aktuálnym výsledkom výskumu slovenskej ľudovej prózy na prelome 19. a 20. storočia. In: *Ľudová prozaická tradícia vo svetle vied a umení*. Bratislava : Slovenský komitét Slavistov, Slavistický ústav SAV, 2009. s. 27-46. ISBN 978-80-969992-8-2.

HLÔŠKOVÁ, H. 1996. Povešť v kontexte bádania o ľudovej próze. In: *K dejinám slovesnej folkloristiky*. Ed. Milan Leščák. Bratislava : Prebudená pieseň-nadácia, 1996. s. 78-90. ISBN 80-967179-8-7.

KOCHOL, V. 1960. Vyvrcholenie obrodeneckej literatúry. In: Pišút, M. - Rosenbaum, K. - Kochol, V.: *Literatúra národného obrodenia*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1960, s.309.

KOVÁČOVÁ, Z. 2010. Nárečia slovenskuo alebo potreba písania v tomto nárečí ako filozofické dielo. In: *Jazyk - historický fenomén*. Nitra : FF UKF, 2010. s. 87-97. ISBN 978-80-8094-823-8.

KRALČÁK, Ľ. (ed.) 2010. *Jazyk - historický fenomén*. Nitra : FF UKF, 2010. 142 s. ISBN 978-80-8094-823-8.

KRALČÁK, Ľ. 2010. K slovníku štúrovskej slovenčiny. In: *Jazyk - historický fenomén*. Nitra : FF UKF, 2010. s. 79 - 87. ISBN 978-80-8094-823-8.

KRALČÁK, Ľ. 2014. *Ľudovít Štúr Jazykovedné dielo*. Nitra : UKF, 2014. 584 s. ISBN 978-80-558-0725-6.

LEŠČÁK, M. – SIROVÁTKA, O. 1982. *Folklór a folkloristika (O ľudovej slovesnosti)*. Bratislava : Smena, 1982. 259 s.

LEŠČÁK, M. – SIROVÁTKA, O. 1982. *Folklór a folkloristika*. Bratislava : Smena, 1982. s. 52 – 59.

MICHÁLEK, J. 1996. Ku charakteristike a výsledkom štúdia folkloristiky 19. storočia. In: *K dejinám slovesnej folkloristiky*. Ed. Milan Leščák. Bratislava : Prebudená pieseň-nadácia 1996, s. 13-18. ISBN 80-967179-8-7.

ONDREJOVIČ, S. 2015. Niekoľko rapsodických poznámok k dielu Ľudovíta Štúra. In: *Kultúra slova*, 2015, roč. 49, č. 1. Bratislava : SAV, s. 3 - 9. ISSN 0023-5202.

PACÁLOVÁ, J. 2014. Rozprávka v slovenskom romantizme. In: *Jazyk a literatúra*, č. 1, roč. 1, Bratislava : ŠPÚ, 2014, s. 4 - 26. ISSN 1339-7184.

URBANCOVÁ, V. 1987. *Slovenská etnografia v 19. storočí: vývoj názorov na slovenský ľud*. Martin : Matica Slovenská, 1987. 436 s.

Jozef Ignác Bajza – ilúzie, fakty a pramene

Mgr. Katarína Žeňuchová, PhD.
Slavistický ústav Jána Stanislava SAV

V roku 2015 si pripomínáme dvojstoročnicu narodenia Ľudovíta Štúra, ktorého mnohostranne rozvetvené dielo aj dnes hodnotíme s uznaním i patričným obdivom. Pre novodobé dejiny Slovenska a Slovákov je osobnosť Ľudovíta Štúra navždy spojená so zrodom koncepcie jednotného spisovného jazyka, ktorý v období národného obrodovania integroval jazykovo a konfesiónálne nehomogénny slovenský národ do jedného etnického celku.

Mnohorakosť a nejednotnosť jazykových útvarov Slovákov a nevyhnutnú potrebu spoločnej reči si však uvedomovali vzdelanci už omnoho skôr. V dejinách predspisovného slovenského jazyka je známych niekoľko pokusov o normalizáciu¹ jazyka Slovákov. Grafickú a jazykovú normalizáciu môžeme pozorovať už v 17. storočí (tlačený text sobášnej formuly v kultúrnej stredoslovenčiny z Ostrihomského rituálu z roku 1625), v 18. storočí sa kamaldulskí mníši pokúsili normalizovať jazyk prekladu Biblie, ktorého základom sa stala kultúrna západoslovenčina trnavského okruhu a prvkami biblickej češtiny. Na východnom Slovensku takisto bolo aktívne redakčné centrum kalvínskych vzdelancov, ktorí normalizovaným variantom kultúrnej východoslovenčiny vytlačili napríklad text Malého katechizmu v roku 1750.²

Predspisovná slovenčina však zaznamenáva i individuálne úsilie literárne aktívnych osobností o normalizovaný variant jazyka. Ide napríklad o dielo Hugolína Gavloviča³ či Jozefa Ignáca Bajzu. Napriek tomu, že J. I. Bajza predstavuje v dejinách našej národnej kultúry významný historický, jazykový i literárny medzník, reflexia jeho osobnosti vo vedeckej literatúre je podnes nadmieru kritická a žiaľ i jednostranná – čierno-biela. Starší literárni historici J. I. Bajzu označili za „rozkolníka“ a „jazykového separatistu“,⁴ „hlavateho trucovníka bernolákovského hnutia“⁵ a „sebavedomého“ človeka.⁶ Akurát S. H. Vajanský sa v Národných novinách v roku 1897 o J. I. Bajzovi vyjadril ako o osobnosti „najhlbšieho ducha medzi spisovateľmi pred Hollým.“⁷ Ak si prečítame bohatú literárnohistorickú

¹ Normalizácia jazyka sa od kodifikácie odlišuje tým, že spravidla ide len o krátky opis grafickej, pravopisnej a jazykovej normy, ktorá nie je celospoločensky záväzná, nie je národnoreprezentatívna ani oficiálne uznaná (pozri k tomu Kačala, Ján – Krajčovič, Rudolf: Prehľad dejín spisovnej slovenčiny. Martin : Matica slovenská, 2011, s. 53.)

² Kačala, Ján – Krajčovič, Rudolf: Prehľad dejín spisovnej slovenčiny, op. cit., 53-55; o jazyku kamaldulskej Biblie pozri Doruľa, Ján: Jazyková situácia na Slovensku v čase vzniku kamaldulského prekladu Biblie. In Doruľa, Ján (ed.): O prekladoch Biblie do slovenčiny a iných slovanských jazykov. Bratislava : Slavistický kabinet SAV 1997, s. 10-18.

³ V predspisovnom období sú známe individuálne pokusy o vnesenie poriadku do spoločného jazyka Slovákov – Máčajove *Chleby prvotín* (1718) – zberka kázni v slovenčine; Hugolín Gavlovič *Valaská škola mravív stodola* (1755).

⁴ Jakubec, Jan: Dějiny literatury české II. Od osvícenství po družinu Máje. Praha : Jan Laichter, 1934, s. 82n., 226n.

⁵ Baník, Anton Augustín: Rok zo života Juraja Fándliho. Poznámky k jeho polemickému činnosti. In: Slovenské pohľady, 1950, roč. 66, č. 6, s. 524.

⁶ Kotvan, Imrich: K sporu a polemikám J. I. Bajzu s bernolákovcami. In: Bernolákovské polemiky. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1966, s. 21.

⁷ Vajanský-Hurban, Svetozár: Jozef Ignác Bajza. In: Národné noviny, roč. 28, 1897, č. 143, [s. 4].

spisbu, Bajzovu osobnosť charakterizujú atribúty: *neústupčivý, samolúby, tvrdohlavý, prchký*... Na adresu jeho postojov k otázkam jednotného jazyka pre Slovákov sa dočítame: *nebol ochotný akceptovať konsenzuálne riešenia, nestačili mu argumenty, neuspokojil svoje ambície, rezignoval na všetko progresívne ...* atď. Žiaľ, niektoré z týchto predsudkov, poloprávd a mýtov o J. I. Bajzovi pretrvávajú i dnes. V našom príspevku zacieme pozornosť na celý rad príkladov, ktoré živia a rozširujú skreslené a nepravdivé informácie o J. I. Bajzovi začínajúc nie príliš lichotivými charakterovými vlastnosťami, cez nesprávne biografické údaje, ktoré sa bez akéhokoľvek historiografického výskumu prepisujú z jednej publikácie do druhej, končiac nepravou podobizňou J. I. Bajzu. V roku 2013 sa v Dolnom Dubovom, v dlhoročnom kňazskom pôsobisku J. I. Bajzu uskutočnila vedecká konferencia oslavujúca 230. výročie jeho príchodu na dolnodubovskú faru. Aj napriek množstvu už existujúcej literatúry sa odborníci vrátili k osobnosti a dielu J. I. Bajzu a pokúsili sa priniesť nový, objektívnejší pohľad, na ktorom pomaličky padá starý mýtus o Bajzovi ako o škriepnom, prchkom a zatrpknutom človekovi, ktorý na sklonku života rezignoval, začo si vyslúžil u cirkevnej vrchnosti kanonický titul.⁸

Ak bilancujeme úroveň vtedajšej knižnej kultúry, musíme dospieť k záveru, že J. I. Bajza v úvode k svojmu románu opodstatnene kritizuje záhaľku predkov, ktorí nepestovali a nezveľaďovali svoj jazyk – znak, ktorým sa človek odlišuje od nemého tvorstva.⁹ Musíme priznať, že J. I. Bajza si známou metaforou o lámaní ľadov právom pripisuje prvenstvo na ceste Slovákov ku knihám.¹⁰ Sám sa vlastnou literárnou tvorbou pokúšal prebudiť záujem o domácu kultúru a navyše v jazyku svojich diel sa usiloval určiť aj normalizovanú podobu jednotného jazyka pre všetkých Slovákov. J. I. Bajza vo svojich dielach (*1782 Rozličných werssuw, které zložil Jos. Ign. Bajza; 1783, 1785 René mláďenca príhodi a skusenosti*) predložil jeden z prvých individuálnych praktických návrhov na budúcu podobu spoločného slovenského jazyka. Dnes vieme, že Bajzov normalizovaný model jazyka vychádzal z vtedajšej osvietenkej filozofickej predstavy o jazyku, ktorá spočívala v tom, že skutočnosť možno najdokonalejšie vyjadriť jazykom vzdelancov. Takisto aj Anton Bernolák bol stúpencom jozefinizmu a mal v zásade rovnaký postoj k spoločnému (spisovnému) jazyku Slovákov, t. j. že jeho základom, východiskom nemá byť jazyk ľudu, ale pestovaný, kultivovaný jazyk vzdelancov. J. I. Bajza aj A. Bernolák zhodne konštatujú, že Slováci svoj jazyk (jedno z nárečí slovanského jazyka) zanedbali, nestarali sa oň. S týmto zanedbávaním vlastného jazyka treba skončiť, treba sa postarať o nápravu. Napriek takýmto spoločným základným postojom k slovenskému jazyku predkladajú odlišné riešenia. J. I. Bajza totiž v rozpore s prirodzenosťou jazyka pripustil, že jazyk možno umelo dotvárať na základe logiky a aplikovať v ňom pravidlá a konštrukcie iného kultúrneho jazyka – latinčiny a nemčiny, aby ho povýšil na ich úroveň. Ján Doruľa na margo Bajzovho jazykového systému píše: „Ak si bližšie všimneme slovenčinu J. I. Bajzu v jeho románe René Mláďenca Príhodi, a Skusenosti, udrie nám do očí jej štylistická a gramatická

⁸ Príspevky z konferencie boli vo forme vedeckých štúdií publikované v práci Žeňuchová, Katarína (ed.): Jozef Ignác Bajza v kultúrnom a literárnom kontexte. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Obec Dolné Dubové, 2013, 168 s.

⁹ Brtáňová, Erika (zost.): J. I. Bajza. Dielo. Bratislava: Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2009, s. 10.

¹⁰ „...Víš, tú česť sem já má, bich prvny ke knihám slováckím led lámal.“ – tento výrok z Bajzových Epigramov je už tradične spätý s národným a kultúrnym odkazom diela J. I. Bajzu, rovnako ako aj autorstvo prvého slovenského románu.

zložitost', ťažkopádnoš', ťažká zrozumiteľnosť hraničiacia často až s nezrozumiteľnosťou. Je spôsobená predovšetkým Bajzovým mechanickým prenášaním latinských gramatických a štylistických konštrukcií a väzieb, ktoré sú v slovenčine cudzorodým, neorganickým prvkom, narúšajúcim jej ustálené jazykové štruktúry, zákonitosti a pravidelnosti.¹¹ Bajzova slovenčina sa teda neopiera o jazykovedne podložený systémový prístup a popri tom jej chýbala preskriptívna normotvorná kodifikácia, ktorú dal slovenčine v trochu inej podobe až Anton Bernolák. Bernolákovskú kodifikáciu pokladáme za prvú spisovnú kodifikáciu slovenčiny. Vznikla takisto na báze kultúrnej záposlovenčiny trnavského typu s niektorými prvkami kultúrnej stredoslovenčiny (napr. mäkké ď, ť, ň, ľ). A. Bernolák sa pridŕžoval skutočného stavu tradičného a živého úzu jazyka vtedajších vzdelancov, ale nedopustil, aby sa niečo v jazyku umelo dotváralo.

Ak však zohľadníme ideovo-filozofické východiská Bajzovho modelu jazyka a k tomu pridáme aj národnú motiváciu jeho činov, je takmer nemožné vidieť Bajzov postup len ako výsledok egocentrických snáh. Napriek tomu sa mu v literatúre často vyčítuje, že mu veľmi záležalo na tom, aby to bol práve on a len on, ktorý „zarostlú cestu k slovenčine rovnal, čistil; Uhro-slovákúv ze smrtného spaňá zkríšil“ a pod.) Ved' v druhom zväzku románu *René J. I. Bajza* o sebe v úlohe Reného sprievodcu píše: „Ani nie tak dávno sa ktosi podujal — povzbudený terajšou literárnou slobodou — taktiež písať a chcel vydaním rozličných knižiek využiť túto vhodnú príležitosť na dobro svojej krajiny... Keďže bol Slovák, písal po slovensky, lebo si myslel, že ak aj nebude mať jeho úsilie inakší výsledok, vydráži aspoň cestu iným, rozumnejších a učenejších podpichne, aby už raz aj Slováci, teda Slaviani tejto krajiny vybrdli z odvekej hniloby...“¹²

Juraj Fándly s Antonom Bernolákom vo svojich polemických dielach o podobe novej slovenčiny dokazujú, že J. I. Bajza ich podpichol. Je známe, že polemika o slovenčine sa neskončila kauzou Bajza versus Bernolákovci. Trvala ešte dlho a našla svoje pokračovanie aj v ostrom dialógu štúrovcov s Jánom Kollárom, ktorý štúrovskú slovenčinu kvalifikoval ako reč kočišov, nádenníkov a pastierov. Ani po štúrovskej kodifikácii sa neúnavná diskusia o problémoch jazykovej normy neskončila. Ved' napokon polemika o jazyku a jazykovej kultúre trvá neustále.

Už akosi zľudovali tri Bajzove prvenstvá: priznáva sa mu spomínaný 1. pokus o kodifikáciu spisovnej slovenčiny; 2. autorstvo prvého slovenského románu; a 3. vo svojej poézii v epigramoch nastoľuje aj prozodické otázky slovenčiny, teda otázky zvukovej výstavby verša.¹³ Ako prvý v slovenskej literatúre začal písať epigramy časomerným

¹¹ Doruľa, Ján: Bajzova slovenčina v románe *René Mládenca Prihodi, a Skusenosti*. In Žeňuchová, Katarína (ed.): Jozef Ignác Bajza v kultúrnom a literárnom kontexte, op. cit., s. 32.

¹² Brtáňová, Erika (zost.): J. I. Bajza. Dielo, op. cit., s. 200.

¹³ Bajza sa v roku 1782 pokúsil vydať zbierku Rozličných werssuw, ktoré zložil Jos. Ign. Bajza, kde do tlače pripravil 300 epigramov, ktoré po zásahu cirkevnej vrchnosti nevyšli. K tomuto žánru sa vracia po 12 rokoch v 1794 v prepracovanej a doplnenej podobe vydáva dvojdielne *Slovenské dvojnásobné epigrammata*. Literárny historik Michal Babiak k tomu uvádza: „Do prvej knihy zaradil 200 sylabických rýmovaných epigramov a v druhej knihe nachádzame 220 časomerných epigramov. Už samotné množstvo epigramov je dôkazom toho, že z Bajzovej strany nešlo o vyskúšanie si pera aj v tomto žánri, ale o programovo cieleňú činnosť. J. I. Bajza si uvedomoval exkluzivitu svojho diela, ved' v slovenskom literárnom a kultúrnom kontexte bol priekopníkom tohto žánru, rovnako ako v prípade románu. Navyše, je potrebné si uvedomiť a tú skutočnosť, že Bajza je prvým autorom, ktorý v slovenskej literatúre začal písať časomerným veršom.“ (Porovnaj Babiak, Michal: Epigramy Jozefa Ignáca Bajzu. In Žeňuchová, Katarína (ed.): Jozef Ignác Bajza v kultúrnom a literárnom kontexte, op. cit., s. 64.)

veršom. Prvolezectvo Bajzovho diela v žánrovej oblasti nepatrí len románu, ale ako prvý uvádza do slovenskej literatúry ešte jeden nový žáner, a to epigram. Ako vidno, tie prvenstvá nie sú tri, je ich ďaleko viac.

Veď okrem toho je J. I. Bajza autorom prvej tlačenej knihy humoristického obsahu *Weselé účinky, a rečeňí, které k stráveňú trúchlivých hodín zebrał, a widál Jos. Ign. Baiza. Farár Dolnodubovský*. Zbierka krátkych humoristických próz vyšla v Trnave v tlačiarni u Václava Jelinka v roku 1795 a J. I. Bajza ju v predhovore dedikuje všetkým Slovákom „k lechčejšému smutních hodín stráveňú veselími účinkami a rečeňím, v kterích míšané sú hádky místami.“¹⁴ Literárna estetika sa na zábavné žánre pozerala do istej miery nelichotivo; pre ich nenáročnú formu sa v nich videli prejavy literatúry z okraja, ktorá nemala právo byť prezentovaná v tlačených knižkách a preto bola odsúdená iba do sveta rukopisnej literatúry. Jozef Ignác Bajza si tak popri troch všeobecne známých prvenstvách zbierkou anekdot vyslúžil ešte prinajmenej dve: 1. J. I. Bajza ako prvý vydal tlačenú knižku humoristického obsahu. Jozef Minárik v tejto súvislosti zdôrazňuje mimoriadne dôležitý editorský počin J. I. Bajzu a na margo zbierky anekdot hovorí: „Bajzova kniha nezaujíma zvláštne postavenie len v autorovej literárnej tvorbe, ale predstavuje mimoriadnu edičnú udalosť v súvekom slovenskom kultúrnom živote. Ani pred Bajzom a ani dlho po Bajzovi sa u nás neukázala tlačená kniha humoristického obsahu.“¹⁵ 2. Touto knihou je potrebné upozorniť aj na osobitné postavenie 119 hádaniek, ktoré J. I. Bajza rovnomerne v skupinách rozmiestnil po celom zborníku.¹⁶ Z hľadiska histórie zbierania, zapisovania a vydávania tohto folklórneho žánru treba zdôrazniť tú skutočnosť, že v Bajzovom zborníku boli po prvýkrát publikované zápisy hádaniek.¹⁷ Práve preto folkloristi považujú Bajzovu tlačenú zbierku *Weselé účinky a rečeňí* za jeden z najstarších prameňov k štúdiu vývinu tohto žánru na našom území.¹⁸ Tak sa o ďalšie dva „záznamy“ rozširuje zoznam Bajzových prvenstiev.¹⁹

Najviac životopisných dát o J. I. Bajzovi zozbieral Imrich Kotvan, chýbajú nám biografické údaje najmä z obdobia mladších čias a štúdií. V pôvodnej farskej budove v Dolnom Dubovom, kde J. I. Bajza 22 rokov žil, bola pri spomínanom 230. výročí jeho príchodu na dolnodubovskú faru v roku 2013 otvorená expozícia, ktorá vypovedá o jeho živote a diele. Keď som sa spolu s Rastislavom Kocánom podieľala na príprave expozície, nechceli sme nekriticky preberať údaje sprostredkované zo sekundárnych zdrojov,

¹⁴ Bajza, J. I.: *Weselé účinky, a rečeňí, které k stráveňú trúchlivých hodín zebrał, a widál Jos. Ign. Baiza Farár Dolnodubovský*. W Trnawe, u Wáclawa Gelinka, 1795, s. (4).

¹⁵ Minárik, J.: *Bajzova kniha humoru*. In: Bajza, Jozef Ignác: *Veselé príbehy a výroky*. Bratislava: Tatran 1978, s. 273.

¹⁶ Množstvo hádaniek z Bajzovho zborníka prebral Juraj Fándly do svojho diela *Pilný domajší poľný hospodár z roku 1800 pod názvom Kratochvílne hádky*.

¹⁷ Prvé hádanky zo slovenského folklórneho prostredia publikoval Čeněk Zíbrt v časopise *Český lid* až v roku 1899 pod názvom *Slovenské hádanky*. Český folklorista Č. Zíbrt pripravil do tlače najstarší zachovaný rukopisný prameň slovenských hádaniek: rukopisnú zbierku anonymného autora z 2. polovice 17. storočia, ktorá sa mu dostala do rúk vďaka láskavosti Terézie Vansovej. Neskôr v roku 1914 publikoval na stránkach časopisu *Český lid* aj novšiu rukopisnú zbierku z roku 1720 (Zíbrt, Čeněk: *Slovenské hádanky z r. 1720*. In: *Český lid*, roč. 16, 1914, s. 429-430.)

¹⁸ Leščák, Milan: *Slovenské ľudové hádanky z folkloristického hľadiska*. In: *Slovenské ľudové hádanky*. Bratislava: Tatran 1981, s. 125-138.

¹⁹ Bližšie o Bajzovom zborníku humoristickej krátkej prózy pozri Žeňuchová, Katarína: *Humoristická a zábavná próza v diele J. I. Bajzu medzi literatúrou a folklórom*. In: Žeňuchová, Katarína (ed.): *Jozef Ignác Bajza v kultúrnom a literárnom kontexte*, op. cit., s. 71-88.

neupierajúc výsledky výskumov našich predchodcov sme stavili na vlastný archívny výskum. Navštívili sme domáce pamäťové inštitúcie – archívy a knižnice v Martine, v Trnave, Skalici, v Bytči - ale aj zahraničné vo Viedni, v Ostrihome či v Budapešti. Naším cieľom bolo predstaviť v priestoroch, ktoré dýchajú nepominuteľným odkazom J. I. Bajzu, na expozičných paneloch priame svedectvá o jeho živote a diele. A tak sa ukázalo, že viacero jednoznačných a triviálnych údajov o živote či štúdiách J. I. Bajzu, ktoré sú v literatúre zažité, je nesprávnych a je nutné ich poopraviť, spresniť či doplniť.

Nebudeme spomínať všeobecne známe fakty zo života Jozefa Ignáca Bajzu, upozorníme však na tie, ktoré sa nám podarilo pri príprave expozície získať a posúvajú naše poznanie o krôčik vpred. V marci tohto roku sme si pripomenuli 260. výročie narodenia J. I. Bajzu. Presný dátum jeho narodenia vlastne ani nepoznáme, ale podľa záznamov v matrike pokrstených, ktorá je uchovaná v Štátnom archíve v Bytči, bol 5. marca 1755 v Predmieri pokrstený Jozef, syn Andreja Bajzu a Barbory rodenej Blaškovej, krstnou matkou bola Anna Vaclaviková. O jeho rodine z literatúry vieme iba to, že pochádzal zo šoltýsskej rodiny; až testament prezrádza niečo viac, že mal aj dvoch bratov Andreja, Jána a dve sestry Annu, vydatú Hájkovú, a Zuzanu, ktorých potomkovia bývali v Predmieri.²⁰

O jeho detstve a elementárnom vzdelaní či stredoškolských štúdiách nám chýbajú akékoľvek údaje. Základnú školu pravdepodobne vychodil v Predmieri, vyššie školy v Žiline.²¹ Prvé známe zmienky o štúdiách Jozefa Ignáca Bajzu viedli do čias teologických štúdií na viedenskom Pazmáneu v rokoch 1777-1780. Pri našom výskume v univerzitnom archíve v Budapešti sa podarilo nájsť dokument, ktorý rozširuje poznatky o štúdiách J. I. Bajzu pred rokom 1777. Máme k dispozícii *Zoznam študentov generálneho seminára v Trnave z roku 1774-1775*, kde je J. I. Bajza zapísaný ako študent 1. ročníka filozofie.²² Štúdium filozofie bolo totiž podľa dobovej praxe predpokladom pre následné štúdium teológie.

Archívne záznamy pochádzajúce z Archívu arcibiskupského úradu v TT prezrádzajú, že v roku 1777 je J. I. Bajza študentom 2. ročníka teológie na viedenskom Pazmáneu. Matriky študentov sa žiaľ v Archíve viedenského Pazmána pred rokom 1777 nezachovali, ale v literatúre sa predpokladalo, že tam Bajza študoval aj pred rokom 1777. Tento predpoklad môžeme vyvrátiť na základe dvoch archívnych dokumentov: máme k dispozícii zoznam študentov generálneho seminára v Trnave²³ a zoznamov študentov Pazmána ostrihomskej kapituly, kde sa meno J. I. Bajzu objavuje až v spomínanom roku 1777 a nie skôr. To by mohlo naznačovať, že Bajza študoval v Trnave nielen dva roky filozofie, ale aj pokračoval v štúdiu teológie. Ani najnovšie publikácie o dejinách Trnavskej univerzity však neregistrujú J. I. Bajzu medzi študentmi teológie. Známa je skutočnosť, že na nariadenie Márie Terézie z 26. septembra 1777 sa Trnavská univerzita existujúca od roku 1635 prenáša do Budína aj s tlačiarňou a veľkou časťou univerzitnej knižnice. Predpokladáme, že aj to mohlo byť jedným z dôvodov, prečo J. I. Bajza pokračoval

²⁰ Novacká, Mária: Testament najdôstojnejšieho pána kanonika Jozefa Bajzu zverejnený dňa 1. decembra 1836 (preklad z latinčiny). In Brtáňová, Erika (zost.): Jozef Ignác Bajza. Dielo, op. cit., s. 491-499.

²¹ Porovnaj Floriš, Emil: Sviatostné kazateľstvo kňaza Jozefa Ignáca Bajzu. Čadca 2005, s. 32.

²² Dokument pochádza z Archívu Univerzity Eötvösa Lóránda v Budapešti.

²³ Dokument pochádza z Archívu Arcibiskupského úradu v Trnave.

v štúdiu vo Viedni a objavuje sa tam v historických dokumentoch už ako študent 2. ročníka teológie.

Takmer vo všetkých odborných knihách a encyklopedických príručkách sa uvádza, že J. I. Bajza bol vysvätený za kňaza v roku 1780 v Ostrihome. V tomto na prvý pohľad hodnovernom vyjadrení sa stretávajú dve nesprávne tvrdenia. V diecéznom archíve vo Viedni sa nachádza archívny záznam z 9. júla 1779, kde kardinál Jozef Baťaň odporúča J. I. Bajzu spolu s inými študentmi na vysvätenie za subdiakona, diakona a kňaza. Ďalšie dokumenty pochádzajúce z knihy svätení, ktorá je uložená v Diecéznom archíve vo Viedni, potvrdzujú, že J. I. Bajza bol 8. septembra 1779 na sviatok Narodenia Božej Matky vo Viedni ordinovaný za diakona, za kňaza ho vysvätili 18. septembra 1779 takisto vo Viedni v Dóme svätého Štefana. Podľa pravidiel dobovej cirkevnej praxe, bolo možné vynikajúcich študentov po dosiahnutí určitej vekovej hranice vysvätiť ešte pred ukončením štúdií. Aj J. I. Bajza bol vysvätený za kňaza ešte pred absolvovaním 4. ročníka teológie.

Kameňom úrazu je aj miesto, kde Bajza po vysvätení za kňaza pôsobil. Často sa mylne tvrdí, že od roku 1780 až do roku 1783 J. I. Bajza bol prebendátom (kaplánom) v Ostrihome. Pravda je však taká, že pôsobil ako prebendát pri metropolitnej katedrále ostrihomskej kapituly, ktorá mala vtedy sídlo v Trnave (1543-1820). Ako metropolitný katedrálly chrám ostrihomskej kapituly vtedy slúžil trnavský Chrám svätého Mikuláša.

Náš výpočet lapsusov o J. I. Bajzovi dopĺňa i príbeh jeho podobizne. Je známe, že reálne stvárnenie skutočnej podobizne J. I. Bajzu sa nezachovalo. Portrét na pamätnej tabuli pri vchode do krypty Dómu sv. Martina vytvoril Jozef Pospíšil na základe charakterových a osobnostných črt J. I. Bajzu. Podobne vznikla i busta Stanislava Bíroša, ktorá sa nachádza v Predmieri. Napriek uvedeným skutočnostiam na viacerých laických ale i profesionálne garantovaných webových portáloch sa nachádza portrétová fotografia J. I. Bajzu, ktorá však patrí jeho menovcovi Józsefovi Bajzovi (1804 - 1858), maďarskému básnikovi, ktorý žil o polstoročie neskôr. Tieto omyly nachádzame nielen na laických webových stránkach, ale aj v učebniciach pre žiakov základných škôl, ba dokonca aj v serióznej vedeckej literatúre, čo odkrýva výrazné slabiny profesionálnej vedeckej prevádzky.

Ba dokonca aj údaje o autorovi pamätnej tabule osadenej pri vchode do krypty v Dóme sv. Martine sa rozchádzajú. Niekde sa uvádza ako autor Alojz Riegele, iné sekundárne pramene hovoria o Jozefovi Pospíšilovi. Najnovšie publikácie venované Dómu sv. Martina pripisujú autorstvo reliéfu Jozefovi Pospíšilovi.²⁴ Ak sa však pozornejšie zahľadíme na pamätnú tabuľu v Dóme sv. Martina, zistíme, že údaj o spornom autorstve nie je jediným problémom. Na tabuli sa udáva i nesprávny rok narodenia J. I. Bajzu – 1754.

Takmer v každej publikácii o J. I. Bajzovi sa v rámci obrazovej prílohy „recykluje“ obrázok titulnej strany údajne zachovaného rukopisu románu *René*... Ide však vskutku iba o akúsi rekonštrukciu úvodnej strany prvého zväzku rukopisu románu, ktorá je vlepená do pôvodného tlačeného vydania Bajzovho románu a pochádza z knižničného fondu Michala Rešetku. Vytvára sa tak ilúzia domnelej existencie rukopisu prvého zväzku románu. Nikto doposiaľ „expressis verbis“ nepotvrdil ani nevyvrátil dohady o existencii rukopisu, ktoré

²⁴ Porovnaj Halko, Jozef – Komorný, Štefan: Dóm. Katedrála svätého Martina v Bratislave. Bratislava : Lúč 2010.

vznikli na základe fotokópií spomínanej prvej strany. Vieme však s istotou potvrdiť, že rukopis prvého zväzku nie je známy. Na margo pôvodnej rukopisnej predlohy druhého zväzku románu sa dozvedáme, že sa nezachoval, existujú len 2 nedotlačené exempláre, na základe ktorých v roku 1955 (po 170 rokoch) vyšiel v transformácii Jozefa Nižňanského do novodobej slovenčiny.

Niekoľko nejasností sprevádza i začiatky Bajzovej kňazskej služby. V liste z 29. augusta 1783 trnavský farár barón Imrich Peréni odporúča za správcu fary v Dolnom Dubovom dvoch adeptov – šipického farára Jána Gábora a prebendáta hlavnej kapituly J. I. Bajzu.²⁵ Miesto na fare v Dolnom Dubovom napokon obsadil J. I. Bajza; dátum jeho oficiálneho príchodu na dolnodubovskú faru však nezodpovedá datovaniu na liste odporúčania baróna Imricha Peréniho. V Dolnom Dubovom J. I. Bajza zotrval 22 rokov a vo februári 1805 na „vlastnú žiadosť“ odchádza za farára do Prietrže, kde si vymenil post s Jánom Koreskom.²⁶ V literatúre sa udávajú isté podozrenia, že Bajza bol nepriamo donútený odísť z Dolného Dubového.²⁷ Vo svojej žiadosti Bajza výmenu odôvodňoval vlastnou chorľavosťou, veľkosťou farského hospodárstva a napokon i tým, že sa chce venovať literárnej činnosti v prospech cirkvi a slovenského národa.²⁸ Isté nejasnosti a pochybnosti sa objavujú aj pri dátume Bajzovho odchodu do Prietrže. V Dolnom Dubovom Bajza oficiálne pôsobil do 31. januára 1805, dňa 1. februára 1805 bol uvedený na faru v Prietrži.²⁹ Podľa Némethyho sa Bajzov nástupca J. Koreska stal farárom v Dolnom Dubovom dňa 7. februára 1805.³⁰ V knihe príjmov a výdavkov farnosti Dolné Dubové³¹ je však posledný záznam písaný rukou J. I. Bajzu zo 17. februára 1805.

V Prietrži pri Senici pobudol desať rokov, keď v roku 1815 prešiel do Zbehov. V porovnaní s dolnodubovskou farou išlo o fary menšie, konfesiónálne zmiešané, napr. v Prietrži bolo len 40 – 50 katolíkov. V tejto súvislosti mi napadá ďalší mýtus o tom, že dolnodubovská fara patrila vo svojom okolí k tým zámožnejším.³² Podľa kanonických vizitácií z roku 1782 (teda rok pred Bajzovým príchodom do Dolného Dubového) ročné farské príjmy v Dolnom Dubovom sú v porovnaní s jednotlivými farnosťami v Smolenickom dekanáte takmer najnižšie. Vizitátor v jednej z vizitácii osobitne poznamenáva, že dolnodubovská fara má najnižšie príjmy. Na týchto pramenných informáciách pochovávame ďalší mýtus, že Bajza bol bohatý a mal aj bohatú faru. V literatúre sa môžeme dokonca dočítať, že z jeho údajného bohatstva pramenilo aj podceňovanie chudobného Juraja Fándlyho, pôsobiaceho na neďalekej fare v Naháči. O tom však nenasvedčuje dokument z roku 1787, kde Martin Paľšovič, farár z Brestovian, v liste vikariátu opisuje stav farských budov v Dolnom Dubovom po požiarí v Dolnom Dubovom.

²⁵ Dokument je uložený v Literárnom archíve SNK v Martine.

²⁶ V Archíve Arcibiskupského úradu v Trnave je uchovaná žiadosť J. I. Bajzu o výmenu fary s Jánom Koreskom.

²⁷ Kotvan, Imrich: Prečo J. I. Bajza vymenil Dolné Dubové za Prietrž? In: Slovenská literatúra, 1966, roč. 13, č. 6, s. 633-636.

²⁸ Archív Arcibiskupského úradu v Trnave.

²⁹ Archív Arcibiskupského úradu v Trnave.

³⁰ Némethy, L.: Series parochiarum et parochorum archidioecesis Strigoniensis ab antiquissimus temporibus usque ad annum MDCCCXCIV. Ostrihom: 1894, s. 700.

³¹ Archív Rímskokatolíckeho farského úradu v Dolnom Dubovom, Liber continens perceptiones, et erogationes Ecclesiae Alsó-Dombensis a 1. Ianuarii 1787 sub Parocho Jos. Ign. Bajzam.

³² Tibenský, Jozef: Kalendárium života a diela Jozefa Ignáca Bajzu. In Jozef Ignác Bajza: Príhody a skúsenosti mladíka Reného. Ed. J. Tibenský. Bratislava: Tatran, 1976, s. 361.

Ako je v liste uvedené, budovy boli už skoro rok v ruinóznom stave, dokonca niektoré bez strechy a kvôli blížiacej sa zime hrozilo ich zrútenie. Bohatý Bajza by určite nenechal svoju faru a seba samého v takýchto podmienkach, ak by mal peniaze na ich opravu. Treba skôr zdôrazniť, že bol J. I. Bajza šikovný aj ako hospodár a ekonóm. Vieme, že farské polia obrábal vo vlastnej réžii, archívne pramene dokumentujú aj pálenicu, v Dolnom Dubovom začal viesť knihu farských príjmov a výdavkov, ktorý sa nám ako jedna z mála priamych svedectiev po J. I. Bajzovi zachovala vo farskom archíve v Dolnom Dubovom.³³ Všetky transakcie a dispozície s finančnými čiastkami sú formulované veľmi precízne a dokladajú skutočnosť, že J. I. Bajza vedel veľmi racionálne a účelne spravovať nielen vlastné, ale aj farské a kostolné financie.

Z obdobia pastoračného pôsobenia J. I. Bajzu v Dolnom Dubovom sa v archívoch nachádza veľa pramenného materiálu, vďaka ktorému sa dozvedáme aj mnohé zaujímavé informácie o povahe J. I. Bajzu, ktoré dokresľujú jeho ľudský profil a jeho úprimný záujem o univerzálne ľudské a nadčasové hodnoty, ktoré sa výrazne odlišujú od zažitých charakteristík známych z literatúry.

Je známe, že rok po príchode do Dolného Dubového (1784) sa J. I. Bajza dostal do sporu so zemepánom a patrónom dolnodubovského kostola – s trnavským farárom, vacovským biskupom a ostrihomským kanonikom, barónom Imrichom Perénim. Bezprostredným podnetom k sporu bolo protiprávne prisvojenie si základiny (80 zl.) patrónom, ďalej poškodzovanie dolnodubovského farára pri výbere šestnástiny z cirkevného desiatku, ktorého árendátorom bol barón Imrich Peréni, a napokon aj zanedbávanie patronátnych povinností ohľadom kostola a fary. Spor sa dostal pred svetskú i cirkevnú vrchnosť a ťahal sa až do roku 1796, teda 12 rokov. Keď rozhodnutie neprichádzalo, J. I. Bajza sa 22. júla 1796 na vikariát obrátil so sťažnosťou, kde žiada, aby spor rozhodol. Vo svojej sťažnosti sa Jozef Ignác Bajza na svojho zemepána žaloval, že nedostal odpoveď ani od provízora, ani od zemepána, trnavského farára Imricha Peréniho. Podrobne vysvetľuje svoj postoj k jednotlivým bodom jeho obžaloby a reaguje aj na vážne obvinenia proti jeho cti a životu – obvinenia zo sukničkárstva a pomerov s viacerými ženami, napríklad s jeho kuchárkou či so slúžkou.³⁴

Spor sa formálne ukončil až 1. októbra 1796 s tým, že pravda je na strane J. I. Bajzu. Prchkosť a výbušnosť – tak často opakovaná charakteristika J. I. Bajzu. Dnes nemožno nijako dokázať, aký vskutku bol v súkromí, lež jeho neúnavné a trpezlivé viac ako desaťročie trvajúce domáhanie sa spravodlivosti v tomto prípade svedčí o inom. Spomenieme ešte jednu skutočnosť, že v roku 1795 údajne pomohol J. I. Bajza svojim farníkom, poddaným z Dolného Dubového skoncipovať sťažnosť na zemepána, baróna Imricha Peréniho.³⁵ Zakrátko po tom bol opäť obvinený z poburovania poddaných proti ich

³³ Archív Rímskokatolíckeho farského úradu v Dolnom Dubovom, Liber continens perceptiones, et erogationes Ecclesiae Alsó-Dombensis a 1. Ianuarii 1787 sub Parocho Jos. Ign. Bajzam.

³⁴ Originál Bajzovej sťažnosti uložený v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine. O historických kontextoch pôsobenia J. I. Bajzu na fare v Dolnom Dubovom pozri Lopatková, Zuzana: Jozef Ignác Bajza a jeho pôsobenie vo farnosti Dolné Dubové. In Žeňuchová, Katarína (ed.): Jozef Ignác Bajza v kultúrnom a literárnom kontexte, op. cit., s. 135-146; Frimmová, Eva: Profil J. I. Bajzu, jednej z najvýraznejších osobností slovenského osvietenstva. In Žeňuchová, Katarína (ed.): Jozef Ignác Bajza v kultúrnom a literárnom kontexte, op. cit., s. 11-30.

³⁵ Sťažnosť obyvateľov Dolného Dubového na zemepána, ktorú pomáhal zostaviť J. I. Bajza je uložená v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine.

zemepánovi. J. I. Bajza však poprel, žeby ich sám podnecoval, alebo dokonca sám písal sťažnosti Dolnodubovčanov na stoličnú vrchnosť. Zároveň však poznamenal, že je nielen jeho kresťanskou, ale najmä farárskou povinnosťou zverený ľud brániť proti akémukoľvek bezpráviu. Odvaha, ľudskosť a zmysel pre spravodlivosť, to sú vlastnosti, ktoré neodškriepiteľne charakterizujú povahu J. I. Bajzu.

J. I. Bajza zomrel ako bratislavský kanonik. Za deň jeho úmrtia sa pokladá 1. december 1836. V nekrológu, ktorý vyšiel v novinách Pressburger Zeitung 6. decembra 1836, teda pár dní po Bajzovej smrti, sa však píše, že zomrel v noci na 30. novembra 1836, pohrebné obrady vykonal Ján Boskovič 2. decembra 1836. V najnovšej publikácii bratislavského pomocného biskupa Jozefa Haľka sa uvádza, že Bajza bol pochovaný vo štvrtok 1. decembra 1836.³⁶

O jeho osobnom živote vypovedá testament, ktorý objavil Imrich Kotvan vo veži Dómu sv. Martina.³⁷ Text závetu Bajza napísal vo svojom byte 12. mája 1836, čiže sedem mesiacov pred smrťou; 24. júna toho istého roku vznikli ešte 2 dodatky. Testament potvrdili dvaja bratislavskí kanonici Ján Boskovič a Jozef Nagy. Testament má desať častí a odkazuje vyše 7000 florénov na rozličné cirkevné a dobročinné účely. Začína sa informáciou o mobilných veciach z interiéru, kde si zasluhuje pozornosť dispozícia o knižnici; v druhej časti testamentu dáva Bajza pokyny na skromný pohreb, v ďalšej o almužnách pre žobrások pri dóme a radnici a o slušnej sume pre bratislavský sirotinec.

Dôležitá je tá časť testamentu, kde sa píše, ako sa má naložiť s ďalšími financiami pre fary, kde Bajza pôsobil: v Prietrži dal postaviť kamennú kalváriu a pridal dotáciu 200 zlatých pre spev pri slávnostných omšiach. V Dolnom Dubovom založil hlavnú základinu 300 zlatých ako fundáciu na údržbu sochy Kalvárie, ktorú dal vystavať, sviečky a omše. Na rovnaké účely dostala 300 zlatých aj farnosť Zbehy. Pre rodný Predmier tiež vymedzil finančné prostriedky 1200 zlatých, z čoho malo ísť aj na údržbu kamennej kalvárie, ktorú dal vyhotoviť v roku 1799, zriadil základinu pre sirotinec a pre dvoch študentov ročne. Nezabudol na dve sestry Zuzanu a Annu s deťmi a na potomkov po bratoch Andrejovi a Jánovi žijúcich v Predmieri. Zvyšné peniaze rozdelil medzi kapitolu a príbuzných a 100 maliarovi Mauschovi, aby zreštauroval sv. obrazy na vonkajších múroch meštianskych domov, čo vypovedá aj o jeho výtvarnom cítení.³⁸ V dodatku dorovnal sumu pre Prietrž, Dolné Dubové a Zbehy na 300 zlatých, kapitule 2100 zlatých, ktorá mohla s peniazmi slobodne každoročne nakladať.

Testament zachytáva jeho poslednú životnú etapu, dotvára jeho charakter i obraz o ňom, ako aj o jeho vzťah k rodnej obci a k svojim príbuzným. Vlastne iba na základe testamentu vieme, že J. I. Bajza mal dvoch bratov Andreja, Jána a dve sestry Annu, vydatú Hájkovú, a Zuzanu, ktorých potomkovia bývali v Predmieri. Jeden z nich spomínal na Bajzu ešte po 100 rokoch (1895) s úctou a s rešpektom pri osobnom stretnutí

³⁶ Porovnaj Haľko, Jozef – Komorný, Štefan: Dóm. Katedrála svätého Martina v Bratislave. Bratislava : Lúč 2010.

³⁷ Bratislava: Slovenský národný archív, Archív Bratislavskej kapituly – sign. Capsa P, Fasc. 12, N° 3, fol. 6-7.

³⁸ Kotvan, Imrich: Testament J. I. Bajzu. In: Duchovný pastier, 1965, roč. 40, č. 5, s. 111-114; Melníková, M. – Frimmová, E.: Kanonické obdobie J. I. Bajzu a jeho Testament. In: Patráš, Milan (ed.): Slovenské učené tovaríšstvo 1792-1992. Trnava: Západoslovenské múzeum, s. 120-124; Novacká, Mária: Testament najdôstojnejšieho pána kanonika Jozefa Bajzu zverejnený dňa 1. decembra 1836 (preklad z latinčiny), op. cit., s. 491-499.

s Jozefom Kohúthom, ktorý svoj rozhovor zaznamenal takto: „V *Predmieri Štefan Bajza, kurátor kostola, pravnuk nášho J. I. Bajzu [sic!] vyprával za otcom i dedom svojim, že menovaný ich strýc bol muž mocný v slove i v skutku, múdry, výrečný, bohatý. V jednej vraj, fare vystavil potrebný kostol svojim nákladom a mocou práva prinútil patróna k náhrade. Miesto prechádzky rád sa vraj previezol na štvorke, súc milovníkom bystrých koní. Pri takej príležitosti stala sa mu raz nehoda: paripy ho s kočom prevrhli – poranil sa značne; od toho času nerád videl kone.*“³⁹ V tomto spomienkovom rozprávaní zaznamenanom ako „oral history“ jeden z Bajzových príbuzných pravdepodobne hovorí nie o vystavaní ale o rozsiahlej prestavbe kostola v Dolnom Dubovom, ktorá začala v roku 1794. V sťažnosti adresovanej na vikariát sa J. I. Bajza žaluje na zanedbávanie farských budov, ktoré sú v dezolátnom stave. Ukazuje sa, že J. I. Bajza sám prestavbu zmanažoval na vlastné náklady, vedel veľmi konštruktívne a racionálne riadiť stavbu a spravovať financie, správal sa ekonomicky. Po vyhratom súdnom spore, mu časť nákladov v roku 1797, teda 3 roky po prestavbe kostola, refundoval patrón Imrich Peréni.⁴⁰

Dnes, keď poznáme odideologizovaný pohľad na osvietenstvo ako legitímnu súčasť ideologického konceptu vtedajšej spoločnosti, nemožno sa znova nezamyslieť nad tým, aký skutočne bol tento múdry, nevšedne rozhladený kňaz, ktorý počas temer 45-ročnej kňazskej služby na farách v Dolnom Dubovom, Prietrži a Zbehoch bezprostredne pomáhal a slúžil veriacimi svojich farností a vždy stál na strane spravodlivosti. J. I. Bajza bol celkom iste svojráznou osobnosťou s vyhraneným charakterom, pracovitý, trpezlivý, cieľavedomý, vzdelaný a ambiciózny, húževnatý najmä ako spisovateľ. Možno tvrdošijný a neoblomný, ale vždy v snahe po spravodlivosti a po jasnom doriešení všetkých väčších i menších problémov, za čo narážal na odpor a neporozumenie zo strany svetskej i cirkevnej vrchnosti.

Omyly a mýty o Jozefovi Ignácovi Bajzovi neznižujú prácu našich vedeckých predchodcov, ale dávajú nám nádej, že ani teraz nie je neskoro vymaniť sa zo zažitých učebnicových stereotypov. Takým je aj príklad o živote a diele Jozefa Ignáca Bajzu. Hoci sa na prvý pohľad zdá, že osudy osobnosti našich slovenských kultúrnych dejín sú dostatočne preskúmané a uzavreté, predsa však je potrebné opätovne sa venovať heuristickému výskumu prameňov. Iba tak odkryjeme skutočnosti, na základe ktorých zistíme, že slovenské dejiny kultúry sú „*zaľudnené*“ príťažlivými osobnosťami, ktoré svojimi činmi a postojmi sú nám príkladom aj dnes.

³⁹ Porovnaj Kohúth – Kyrill, Jozef: Jozef Ignác Bajza a slovenské prebudenie. In: *Tovaryšstvo II. Ružomberok, 1895, s. 22.*

⁴⁰ Dokumenty sú uložené v Archíve Arcibiskupského úradu v Trnave.

Použitá literatúra:

- BAJZA, Jozef Ignác, 1795. *Weseléučinky, a rečeňí, které k stráveňú trúchlivých hodín zebrał.* Widál Jos. Ign. Baiza Farár Dolnodubovský. W Trnawe, u Wáclawa Gelinka, 1795.
- BAJZA, Jozef Ignác, 1978. *Veselé príbehy a výroky.* Bratislava: Tatran, 1978.
- BANÍK, Anton Augustín. Rok zo života Juraja Fándlyho. Poznámky k jeho polemickej činnosti. In: *Slovenské pohľady*, 1950, roč. 66, č. 6. Martin : Matica Slovenská, s. 507–551. ISSN 1335-7786.
- BRTÁŇOVÁ, Erika (zost.), 2009. *J. I. Bajza. Dielo.* Bratislava: Kalligram, Ústav svetovej literatúry SAV, 2009. ISBN 978-80-8101-279-2.
- CABADAJ, Peter, 2005. *Jozef Ignác Bajza: Slovenský Prometheus (1755 – 1836 – 2005).* Žilina: Regionálne osvetové stredisko, 2005. ISBN 80-85161-40-0.
- DORUĽA, J., (ed.). Jazyková situácia na Slovensku v čase vzniku kamaldulského prekladu Biblie. In: *O prekladoch Biblie do slovenčiny a iných slovanských jazykov.* Bratislava: Slavistický kabinet SAV, 1997, s. 10-18. ISBN 80-967722-0-1.
- FLORIŠ, Emil, 2005. *Sviatosťné kazateľstvo kňaza Jozefa Ignáca Bajzu.* Čadca: Vzlet, 2005. ISBN 80-969276-2-0.
- FORDINÁLOVÁ, Eva, 2013. *Tajomné pramene v nás.* Bratislava: Literárne informačné centrum, 2013. ISBN 978-80-8119-071-1.
- FRIMMOVÁ, Eva. Profil J. I. Bajzu, jednej z najvýraznejších osobností slovenského osvietenstva. In: *Jozef Ignác Bajza v kultúrnom a literárnom kontexte.* Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Obec Dolné Dubové: Obecný úrad, 2013, s. 11-30. ISBN 978-80-89489-14-5.
- HALKO, Jozef a Štefan, KOMORNÝ, 2010. *Dóm. Katedrála svätého Martina v Bratislave.* Bratislava: Lúč, 2010.
- JAKUBEC, Jan, 1934. *Dějiny literatury české II. Od osvícenství po družinu Máje.* Praha : Jan Laichter, 1934.
- KAČALA, Ján, 2011. *Prehľad dejín spisovnej slovenčiny.* Martin : Matica slovenská, 2011. ISBN 978-80-8128-006-1.
- KOHÚTH–KYRILL, Jozef. Jozef Ignác Bajza a slovenské prebudenie. In: *Tovaryšstvo II.* Ružomberok, 1895, s. 15- 22.

- KOTVAN, Imrich: Testament J. I. Bajzu. In: *Duchovný pastier*, 1965, roč. 40, č. 5. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, s. 111-114. ISSN 0139-861X.
- KOTVAN, Imrich, 1966. *Bernolákovské polemiky*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1966, 391 s.
- KOTVAN, Imrich. Prečo J. I. Bajza vymenil Dolné Dubové za Prietrž? In: *Slovenská literatúra*, 1966, roč. 13, č. 6, Bratislava: SAV, s. 633-636. ISSN 0037-6973.
- KRALČÁK, Ľubomír. 2014. *Ľudovít Štúr. Jazykovedné dielo*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014. ISBN 978-80-558-0725-6.
- LEŠČÁK, Milan. Slovenské ľudové hádanky z folkloristického hľadiska. In: *Slovenské ľudové hádanky*. Bratislava: Tatran 1981, s. 125-138.
- LOPATKOVÁ, Zuzana. Jozef Ignác Bajza a jeho pôsobenie vo farnosti Dolné Dubové. In: *Jozef Ignác Bajza v kultúrnom a literárnom kontexte*. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Obec Dolné Dubové: Obecný úrad, 2013, s. 135-146. ISBN 978-80-89489-14-5.
- PATRÁŠ, Milan (ed.), 1993. *Slovenské učené tovarišstvo 1792-1992*. Trnava: Západoslovenské múzeum, 1993. ISBN 80-85556-03-0.
- ŽEŇUCHOVÁ, Katarína (ed.), 2013. *Jozef Ignác Bajza v kultúrnom a literárnom kontexte*. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Obec Dolné Dubové: Obecný úrad, 2013. ISBN 978-80-89489-14-5.

Mgr. Katarína Žeňuchová, PhD. (1975)

Vedecká pracovníčka Slavistického ústavu Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied. V rámci svojho výskumu sa venuje ľudovej prozaickej tvorbe v karpatskom priestore so zreteľom na historický jazyk a folkloristiku. Je členkou Národopisnej spoločnosti Slovenska pri SAV, pracuje ako výkonná redaktorka časopisu *SlavicaSlovaca*, externe prednášala na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity v Brne a v súčasnosti je externou členkou Katedry etnológie a etnomuzikológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Za svoje dielo *Samuel Cambel na pomedzí vedných disciplín* (2009) získala Cenu Národopisnej spoločnosti Slovenska a Cenu Slovenskej akadémie vied.

Mgr. Ján Gallik, PhD. (1983)

Vysokoškolský pedagóg, výskumný pracovník a tajomník Ústavu stredoeurópskych jazykov a kultúr fakulty Stredoeurópskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Vo svojom výskume sa zaoberá predovšetkým slovenskou literatúrou (katolícka moderna), kultúrou a slavistikou. Je autorom vedeckých monografií ako *Ján Haranta v literárno-kritickom kontexte* (2011) a *Spiritualita v slovenskej literatúre pre deti a mládež* (2014). Je členom odbornej poroty dvoch celoslovenských súťaží v písaní poézie a prózy – Jurinova Jeseň v Čadci a Cena slovenského učeného tovarišstva v Trnave.

Mgr. Dominika Tekeliová, PhD. (1988)

Absolventka odboru prekladateľstvo - tlmočníctvo na Katedre translatológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre so zameraním na anglický a slovenský jazyk a kultúru. V rámci svojho doktorandského štúdia v Slavistickom ústave Jána Stanislava SAV v Bratislave sa hlbšie zaoberala slovenským jazykom a kultúrou, svoj výskum zamerala na ľudovú prózu na prelome 19. a 20. storočia z hľadiska problematiky jazyka a žánru v dialektologických zápisoch ľudovej prózy.

PhDr. Ľubica Juríčková (1948)

Stredoškolská pedagogička pôsobiaca v rokoch 1977- 2013 na Gymnáziu v Považskej Bystrici, kde vyučovala slovenský jazyk a dejepis. V r. 1981-2013 viedla študentské gymnaziálne DIVADIELKO VÝZVA zamerané na tvorbu slovenských autorov, s ktorým reprezentovala bystrické gymnázium doma i v zahraničí.

Pripravovala študentov na prezentácie odborných prác do súťaží SOČ (Stredoškolská odborná činnosť), AMAVET (Asociácia pre mládež, vedu a techniku) a Scientia Pro Futuro s výraznými úspechmi v rámci Slovenska a v medzinárodných súťažiach. Zapájala študentov do aktívnej činnosti v miestnej pobočke MATICE SLOVENSKEJ. Za pedagogickú činnosť a mimoškolské aktivity získala mnohé ocenenia.

Názov: **Nadčasový Ľudovít Štúr**
Zostavila: Elena Kaplanová
Zodp. red. Mgr. Ivana Knappová
Vydavateľ: Považská knižnica v Považskej Bystrici
Obálka: Mgr. Ľuboš Bačík
Grafická úprava: Mgr. Andrea Smolková
Náklad: 100 ks
Rozsah: 46 s.
Formát: A5
Tlač: KOPEX, Považská Bystrica
Rok vydania: 2015

Rukopis neprešiel jazykovou úpravou.
Za odbornú a jazykovú stránku zodpovedajú autori.

ISBN 978-80-972143-0-2

*Ľudovít Štúr
Považie*

*Kto si nevidel Považskej doliny,
kto si nepostál ešte na Považí,
darmo si duch tvôj čarovné krajiny,
darmo si ráje vymalovať snaží;
Tys si nenabral zo sveta radostí,
ty si nemával pekných snov mladosti.*

*Považie ako zrkadlo čarovné,
keď doňho pozreš, všetko sa ti zjaví,
čo za divadlo len krásne, malebné,
oko privábi a dušu zabaví.
Tak jej tam dobre, tak jej všetko kýva,
Že sa nevdojak so všetkým objíma...*

ISBN 978-80-972143-0-2